

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Syskon har samma mamma och pappa

En kritisk lexikografisk undersökning om könsidentitet och sexuell läggning
i två enspråkiga inlärningsordböcker

Isabella Persson

Specialarbete, SSA136 15 hp
Svenska som andraspråk
HT2020
Handledare: Julia Prentice

Sammandrag

Den här studien undersöker vilken bild av innehållet i de två diskrimineringsgrunderna *könsöverskridande identitet eller uttryck* och *sexuell läggning* som förmedlas till användarna av två enspråkiga inlärningsordböcker.

Uppsatsens teoretiska utgångspunkt utgörs dels av en socialkonstruktivistisk syn på språk och diskriminering, dels en kritisk lexikografisk teori som analyserar ordboken i relation till samhälle, ideologi och makt. Resultatet tolkas således gentemot ordböckernas utgivningsår men sätts även i relation till dagens samhälle.

Utifrån syftbeskrivningar hämtade ifrån kurs- och ämnesplaner för ämnet svenska som andraspråk betraktas ordboken som en text i sin egen rätt, samt ett verktyg för att förstå andra texter. Undersökningen syftar till att belysa hur väl inlärningsordböckernas innehåll överensstämmer med den svenska skolans läroplaner och aktualiserar frågor kring ordinläring, identitetsutveckling och omvärldsförståelse.

Undersökningen baseras på en ordlista bestående av 210 ord skapad utifrån läromedel för målgruppen, RFSL:s begreppsordlista samt juridiska civilstånd. Utifrån en uppdelning av orden i de tre kategorierna *RFSL*, *familj* och *kärlek* analyseras inlärningsordböckernas lemmabestånd, betydelsebeskrivningar, språkprov (fria fraser och meningar) och brukskommentarer genom en kombination av en kvantitativ och en kvalitativ metod. *Svenska Akademiens Ordlista*, SAOL (2015), används för att få perspektiv på inlärningsordböckernas lemmabestånd.

Resultatet visar på en liknande lemmaförekomst i de båda inlärningsordböckerna, där begrepp som beskriver homo-, bi- och heterosexualitet förekommer, medan lemmaluckor kring självupplevt kön (könsidentitet) är stor. De mest framträdande resultaten återfinns inom kategorin språkprov och berör en begränsad förekomst av exempelfraser/meningar för ord inom RFSL-kategorin, samt en ojämn fördelning mellan samkönade och icke-samkönade relationer.

Nyckelord: *svenska som andraspråk, kritisk lexikografi, könsidentitet, sexualitet, flerspråkighet*

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Syfte och frågeställningar	2
2. Teoretisk bakgrund och tidigare forskning	4
2.1. Socialkonstruktivism.....	4
2.2. Den svenska diskrimineringslagstiftningen	5
2.2.1. Könsoverskridande identitet eller uttryck	5
2.2.2. Sexuell läggning	6
2.3. Skolverkets styrdokument.....	6
2.3.1. Syftesbeskrivningar i ämnet svenska som andraspråk	6
2.4. Språk och diskriminering	7
2.4.1. Normer.....	8
2.5. Semantiska fält.....	9
2.6. Lexikografi.....	9
2.6.1. De fyra lexikografiska kategorierna	10
2.7. Kritisk lexikografi	12
2.7.1. Tidigare lexikografisk forskning: könsidentitet och sexualitet	13
3. Metod och material	15
3.1. Metod	15
3.1.1. Sammanställning av ordlista	18
3.1.2. Lemmabestånd.....	18
3.1.3. Betydelsebeskrivningar	19
3.1.4. Språkprov	20
3.1.5. Brukskommentarer	22
3.1.6. Ordboksartikeln kön	22
3.2. Material	22
3.2.1. Ordlistans källmaterial	22
3.2.2. Inlärningsordböckerna.....	24
4. Resultat.....	28
4.1. Lemmabestånd	28
4.2. Betydelsebeskrivningar	31

4.3.	Språkprov	33
4.4.	Brukskommentarer	36
4.5.	Ordboksartikeln <i>kön</i>	37
5.	Diskussion	38
5.1.1.	Könsidentitet och könsuttryck	38
5.1.2.	Sexuell läggning	40
5.2.	Undersökningens avgränsningar och begränsningar	42
5.3.	Inlärningsordböckerna i en skolkontext	43
6.	Slutsatser	45
6.1.	Förslag på vidare forskning	45
7.	Litteraturförteckning	46
7.1.	Litteraturlista	46
7.2.	Ordböcker	48
7.3.	Läromedel	48
8.	Bilagor	50
8.1.	Bilaga 1 – Ordlista <i>RFSL, familj</i> och <i>kärlek</i>	50
8.2.	Bilaga 2 – Översikt läromedelsmaterial	53

Tabeller

Tabell 1.	Syftesbeskrivningar i ämnet svenska som andraspråk	6
Tabell 2.	Exempel på betydelsebeskrivningar och språkprov	13
Tabell 3.	Lemmaluckor 'RFSL' i LSL4 och NoKSO	29
Tabell 4.	Lemmaluckor 'familj' i LSL4 och NoKSO	30
Tabell 5.	Lemmaluckor 'kärlek' i LSL4 och NoKSO	31
Tabell 6.	Icke-inkluderande beskrivningar i LSL4	32
Tabell 7.	Icke-inkluderande beskrivningar i NoKSO	32
Tabell 8.	Språkprov LSL4: Icke-heteronormativa	34
Tabell 9.	Språkprov NoKSO: Icke-heteronormativa	34
Tabell 10.	Brukskommentarer i LSL4 och NoKSO	36
Tabell 11.	Ordboksartikeln <i>kön</i> i LSL4	37
Tabell 12.	Ordboksartikeln <i>kön</i> i NoKSO	37

Figurer

Figur 1.	Lemmaförekomst/kategori	28
Figur 2.	Fördelning av sexuella läggningar över språkprov	34
Figur 3.	Fördelning av språkprov över kategorier	35

1. Inledning

Samhälle och språk befinner sig i en konstant utveckling och de både påverkar och påverkas av varandra. Ordböcker som ämnar beskriva det allmänna språkbruket i ett specifikt samhälle behöver därför kontinuerligt uppdateras för att inte gå ur tiden.

När det kommer till svenska enspråkiga inlärningsordböcker för nybörjare är dagens utbud begränsat och de som aktualiseras i denna uppsats är två centrala verk inom denna kategori. Den ena är den elektroniska ordboken *Lexins svenska lexikon, 4de upplaga* (fortsättningsvis förkortad LSL4) (LSL4 2011) som uppdaterades mellan 2008 och 2011, och den andra är pappersordboken *Natur och Kulturs Svenska Ordbok* (fortsättningsvis förkortad NoKSO) (Köhler, Messelius & Hene 2001) som gavs ut 2001.

Från 2001 till 2011 har många samhällsförändringar ägt rum. Inte minst blev den svenska äktenskapslagen könsneutral 2009, en viktig lagstiftning som inte bara lett till en förändrad definition av ordet *äktenskap* utan även till en större medvetenhet kring heteronormens samhällspåverkan i stort. Från 2011 fram tills idag, 2020, har utvecklingen bara fortsatt. Vikten av att uppdatera samhällsord diskuteras i anslutning till de båda verken och undersökningen relateras således till respektive ordboks publiceringstid och uppdateringsperiod. Men kan en sann bild av vår nutid förmedlas av ordböcker publicerade 2001 respektive 2011? Hur väl möter de användarnas behov 2020?

Valet av uppsatsämne kan härledas tillbaka till mina fördjupningsstudier i Svenska som andraspråk vid Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. I en av uppgifterna till kursen Språkvetenskaplig problemlösning låg fokus på analys av inlärningsordböcker där jag uppmärksammade hur vissa språkprov beskrev män och kvinnors egenskaper och beteenden på olika sätt. Många studier har gjorts kring könsstereotyper i ordböcker, inte minst i inlärningsordböcker (Moon 2014), och påvisat att det jag noterade i min uppgift förekommer även i andra ordböcker.

Inför arbetet med föreliggande kandidatuppsats var jag i kontakt med Emma Sköldberg (Petersson & Sköldberg 2020a; Petersson & Sköldberg 2020b) och blev

introducerad till det under år 2020 pågående uppdateringsarbetet med den enspråkiga definitionsordboken *Svensk Ordbok utgiven av Svenska Akademien* (SO 2009). Ett av SO-redaktionens fokus har varit på kontroversiella ord kopplade till de två diskrimineringsgrunderna *könsöverskridande identitet eller uttryck* och *sexuell läggning*. Författarna (2020a:98; 2020b:381) menar att de sju diskrimineringsgrunderna *kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning* och *ålder* (SFS 2008:567) kan ses som avgränsade semantiska fält. De diskuterar även hur framtida lexikografiskt skulle kunna innefatta undersökning av hur lexikografer kan hitta stereotypa exempel även i ”harmlösa artiklar” (Petersson & Sköldberg 2020a:112; 2020b:385). Denna formulering har i min uppsats bidragit med ord som relaterar till *familj* och *kärlek* som skulle kunna inkludera ett innehåll relaterat till diskrimineringsgrunderna.

Undersökningen baseras på en ordlista sammansatt utifrån sex läromedel i ämnet svenska som andraspråk (Bilaga 2), de juridiska civilstånden (Skatteverket 2020) och en begreppsordlista skapad av *Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och queeras rättigheter*, RFSL (2019a). Petersson och Sköldberg (2020a:101) benämner denna lista som en branschordlista med ”en språkaktivistisk utgångspunkt” (Petersson och Sköldberg 2020a:107; Petersson & Sköldberg 2020b:384).

För att möjliggöra ett andraspråksperspektiv undersöker uppsatsen två enspråkiga definitionsordböcker, så kallade *inlärningsordböcker* eller *pedagogiska ordböcker*, där representation av det mest centrala ordförrådet är ett viktigt kriterium (Hult & Loenheim 2020:13). *Svenska Akademiens Ordlista* (SAOL 2015) används även som ett jämförande inslag för att få ett perspektiv på vilka ord som kan anses vara etablerade i det svenska språket.

1.1. Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka representation och fördelning av könsidentitet och sexuell läggning i två enspråkiga inlärningsordböcker med målgruppen andraspråksinlärare. Utifrån denna analys syftar undersökningen till att belysa

vad/vem/vilka som benämns och därmed kan anses vara ord, begrepp, idéer och normer erkända i samhället. Mot denna bakgrund syftar även undersökningen till att diskutera huruvida dominerande samhällsnormer kan anses påverka svenska som andraspråkslevers ordinläring och hur det i sin tur påverkar utvecklingen och förståelsen för den egna identiteten samt andra människors liv och livsvillkor.

Genom att utgå ifrån ett avgränsat övergripande semantiskt fält med ord hämtade ifrån läromedel för målgruppen, RFSL:s begreppsordlista och de juridiska civilstånden, lyder de tre frågeställningarna för undersökningen således:

1. I vilken utsträckning förekommer de ord som ingår i undersökningens ordlista som uppslagsord i respektive inlärningsordbok och hur skiljer sig detta resultat ifrån i en svensk normerande ordbok?
2. På vilka sätt blir normer kring könsidentitet och sexuell läggning synliga utifrån inlärningsordböckernas analyserade lemmabestånd, betydelsebeskrivningar, språkprov (fria fraser och meningar) och brukskommentarer?
3. Hur väl överensstämmer inlärningsordböckernas analyserade innehåll med diskrimineringsgrunderna, den svenska skolans värdegrund samt svenska som andraspråksämnets syftesbeskrivning?

2. Teoretisk bakgrund och tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras inledningsvis den socialkonstruktivistiska teori och språksyn som uppsatsen baseras på. Efterföljande del sammanfattar och definierar den svenska diskrimineringslagstiftningen, uppsatsens centrala begrepp samt citerar och konkretiserar de delar ur skolans styrdokument som är relevanta för undersökningen. I avsnittets avslutande del sammanfattas och beskrivs lexikografi, kritisk lexikografi samt tidigare lexikografisk forskning specifikt inriktad på könsidentitet och sexualitet.

2.1. Socialkonstruktivism

För att möjliggöra en analys av ordböcker kopplad till såväl samhälle som diskriminering och skola positionerar sig denna uppsats inom det socialkonstruktivistiska forskningsfältet och utgår ifrån den språksyn som presenteras genom Hornscheidt och Landqvists (2014:23–26) modell *konstruktivistisk pragmatik*. Denna teori baserar sig på två typer av processer, *konstruktionsprocesser* och *produktionsprocesser*, där människor i samspel med varandra skapar gemensamma bilder om hur världen är konstruerad. Utifrån detta perspektiv ”tar man ingenting för givet, utan man frågar sig alltid hur någonting är konstruerat” (Hornscheidt & Landqvist 2014:23).

Även om människor kontinuerligt förhandlar och omförhandlar olika föreställningar behöver vissa konstruktioner behandlas som normala för att människor ska kunna uppnå en fungerande samvaro. Poängen är dock att det som anses normalt, exempelvis olika typer av normer, sedan tidigare har konstruerats i en större social kontext och även upprätthållits genom denna. Den konstruktivistiska teorin utgår således ifrån att undersöka hur olika maktförhållanden bidragit till ett samhälles uppfattningar om det som anses vara det normala. Det som anses naturligt i våra liv är således ett resultat av de sociala normer som vi både vuxit upp inom och lever i (Hornscheidt & Landqvist 2014:23–26). Foucault (refererad i Hornscheidt & Landqvist 2014:26) menar att samhällets starkaste normer även förankras och vidmakthålls genom olika institutioner. Utifrån denna uppfattning har områden som

skola och ordböcker analyserats, vilket motiverar användningen av denna teori även i föreliggande uppsats.

2.2. Den svenska diskrimineringslagstiftningen

Den 1 januari 2009 trädde Sveriges *diskrimineringslag* (SFS 2008:567) i kraft. I lagens 4 § beskrivs begreppet *diskriminering* utifrån de sex olika företeelserna *direkt diskriminering*, *indirekt diskriminering*, *bristande tillgänglighet*, *trakasserier*, *sexuella trakasserier* och *instruktioner att diskriminera*. I lagens 1 § beskrivs även de sju diskrimineringsgrunderna kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder (SFS 2008:567). I den här studien fokuserar jag på diskrimineringsgrunderna könsöverskridande identitet eller uttryck och sexuell läggning.

2.2.1. Könsöverskridande identitet eller uttryck

Diskrimineringsgrunden könsöverskridande identitet eller uttryck¹ berör transpersoner, ett paraplybegrepp som används för människor som inte identifierar sig med, eller ger uttryck för, det juridiska könet kvinna eller man som registrerades vid födseln (DO 2020). Enligt RFSL är begreppet *kön* komplext och kan delas in och sammanfattas i de fyra kategorierna 'kropp', 'juridiskt kön', 'könsidentitet' och 'könsuttryck'. Betydelsen av könsidentitet är en persons självupplevda kön medan könsuttryck berör hur en person väljer att uttrycka sitt kön (RFSL 2019a). Sedan 1990-talet består det ovannämnda paraplybegreppet av personer som är transsexuella, intersexuella, transvestiter, dragkings, dragqueens eller intergender (Norrhem, Rydström och Markusson Winkvist 2015:27). Innebörden av könsidentitet aktualiseras även i relation till införandet av det könsneutrala personliga pronomenet *hen* i SAOL 2015, ett beslut som ledde till stora debatter. De två

---

¹ I likhet med Diskrimineringsombudsmannen används fortsättningsvis "könsidentitet och könsuttryck" för att undvika att befästa personerna som avvikande "i ett samhälle där det finns starka normer och föreställningar om kön" (DO 2020)

användningsområdena för *hen* är som könsneutralt pronomen i en mer generisk form, samt hur en ickebinär person själv kan vilja bli benämnd. Användningen av *hen* utmanar samhällets dominerade föreställningar om vilka kön som finns och därmed även innebörden av könsidentitet och sexuell läggning (Norrhem et.al 2015:11–12).

2.2.2. Sexuell läggning

Den andra aktuella diskrimineringsgrunden är sexuell läggning som innefattar personer med antingen homosexuell, bisexuell eller heterosexuell läggning (DO 2020). En persons sexuella läggning har att göra med relationer mellan människor och vem en person kan bli kär i eller attraherad av.

2.3. Skolverkets styrdokument

Enligt 1 kap. 11 § av *skollagen* (SFS 2010:800) ska läroplanerna för varje skolform utformas utifrån de bestämmelser som presenteras i denna lag. I 1 kap. 8 § (SFS 2010:800) lyfts de sju diskrimineringsgrunderna som formuleras i *diskrimineringslagen* (SFS 2008:567) vilka i sin tur återfinns i alla läroplaner som aktualiseras i denna uppsats.

2.3.1. Syftesbeskrivningar i ämnet svenska som andraspråk

Utöver läroplanerna finns även mindre explicita kopplingar till diskrimineringsgrunderna i svenska som andraspråksämnets syftesbeskrivning för respektive nivå i skolsystemet.

Tabell 1. Syftesbeskrivningar i ämnet svenska som andraspråk

	Formulering ur syftesbeskrivning
Grundskola:	<i>I mötet med olika typer av texter, scenkonst och annat estetiskt berättande ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sitt svenska språk, den egna identiteten och sin förståelse för omvärlden. (Skolverket 2011a)</i>

Gymnasieskola:	<i>Skönlitteratur, texter av olika slag, film och andra medier ska användas som källa till insikter om andras erfarenheter, tankar och föreställningsvärldar, och för att ge eleverna en möjlighet att utveckla ett varierat och nyanserat språk. (Skolverket 2011b)</i>
SFI:	<i>Utbildningen ska ge språkliga redskap för kommunikation och aktivt deltagande i vardags-, samhälls- och arbetsliv samt fortsatta studier. (Skolverket 2017)</i>

Inom ramen för svenska som andraspråksämnet ska elever, enligt de två förstnämnda syftesbeskrivningarna, få möjlighet att möta olika typer av texter. Enligt Svensén (2004:96) är ordboken en *text*, om än utformad på ett annat sätt än andra typer av längre och sammanhängande verk, och kan därmed anses vara en källa till förståelse för omvärlden, den egna identitetsutvecklingen samt andra människors erfarenheter. Enström (2016:27) beskriver att ordboken även är en viktig *resurs* som möjliggör för andraspråksinlärare att ta sig an och förstå olika texter och för att själva kunna producera språk i olika situationer. Ordboken kan även bidra med en förståelse för vilka ord som är ”etablerade” (ibid.,) i målspråket. Mot denna bakgrund kan de ord och de exempel som förekommer i ordböckerna också anses vara de ord som inläraren får möjlighet att förstå. Detta innebär i sin tur att de ord som utelämnas även kan anses begränsa denna förståelse, vilket inte bara gäller orden i sig utan även det innehåll som de representerar.

I SFI:s syftesbeskrivning finns ingen motsvarande passage kring text. Däremot finns en formulering som direkt sammanför språk och kommunikation som redskap för att verka i samhällslivets olika rum. Utifrån ovannämnda resonemang kring ordboken som resurs kan den således vara ett redskap, bland flera, som möjliggör för detta aktiva deltagande.

2.4. Språk och diskriminering

Då föreliggande uppsats skrivs inom det akademiska språkämnets svenska som andraspråk blir diskriminering kopplat till språk en naturlig utgångspunkt, detta utifrån tidigare nämnda konstruktivistiska pragmatiska teori. Utifrån det semantiska perspektivet är betydelsen av ordet diskriminera ’att urskilja’ någon i negativ

bemärkelse (Hornscheidt & Landqvist 2014:7). Grundtanken inom den konstruktivistiska pragmatiken är att språk likställs med handling, *språkhandling*, och att det ramar in den faktiska användningen av språk i olika sociala kontexter (Hornscheidt & Landqvist 2014:36–39). Diskriminering analyseras därmed utifrån den situation som språket används i. När vi använder språket kan diskriminering ske dels genom att peka ut människor, dels genom att inte nämna människor. Det kan handla om direkta och avsiktliga förolämpningar eller kränkningar, eller genom osäkerhet kring om användningen av olika uttryck är diskriminerande eller inte. Intentionen bakom ett språkligt yttrande, likväl som det upplevda mottagandet av detta innehåll, är inte en tillräcklig beskrivning av diskriminering. Författarna menar att diskriminering i många fall inte är avsiktlig och att diskriminerande strukturer synliggörs genom de föreställningar som samhället normaliserat (Hornscheidt & Landqvist 2014:40–42) och är ofta mer abstrakt än konkret (Hornscheidt & Landqvist 2014:61).

Petersson och Sköldberg (2020a:103; 2020b:383) beskriver hur inkluderingen av ord relaterade till de två diskrimineringsgrunder som de förhåller sig till, och som även jag utgår ifrån i min uppsats, kan anses erkända i samhället när de upptas som lemman. Utifrån denna beskrivning kan de ord som inte upptas som lemman anses vara något av det motsatta. Normer och olika normalitetssyner blir således centrala i uppsatsens undersökning om diskriminering.

2.4.1. Normer

En central aspekt när det kommer till att förstå kategoriseringar av människor och diskriminering i samhället är att förstå vad normer är och hur de uppstår. För att koppla an normer till de två diskrimineringsgrunderna könsidentitet och könsuttryck och sexuell läggning blir primärt *cisnormen*, *tvåkönsnormen* och *heteronormen* aktuella. På grund av uppsatsens vidgade fält som även inkluderar familj och kärlek lyfts även *tvåsamhetsnormen*, vilken kan sägas behandlas sekundärt. Samtliga fyra normer skapar tillsammans en bild av att det enbart finns två kön, det enhetligt manliga och det enhetligt kvinnliga, och att det normala är att dessa två kön ingår i relationer med varandra parvis. De förstnämnda normerna förutsätter även att det kön

en person tilldelas vid födseln också stämmer överens med det kön personen identifierar sig med resten av sitt liv. Dessa normbenämningar finns med i RFSL:s begreppsordlista och aktualiseras därför i uppsatsen (RFSL 2019a).

Brade, Engström Sörensdotter och Wiktorsson (2008:14) beskriver hur skolan är ”en spegling av sitt samhälle” och att normer blir synliga även där. I en skolkontext kan det exempelvis ske genom läromedel och lektionsupplägg, och i relation till denna uppsats även i ordböcker. Två viktiga uppgifter för läraren i ett normkritiskt klassrum blir därför att både lyfta de som exkluderas likväl som att arbeta med synliggörandet av normer och dess påverkan på människors liv (Brade et.al 2008:24). Hornscheidt och Landqvist (2014:55) menar att en normerande språkhandling som inte beskrivs som just en sådan kan anses starkare än den som faktiskt uttalas. Därmed visar de båda på vikten av att lyfta fram de föreställningar som samhället normaliserat.

2.5. Semantiska fält

Innebörden av ett semantiskt fält är hur ord relateras till varandra genom ett överordnat och ett eller flera underordnade fält (Enström 2016:51). Eftersom ett ord kan betyda olika saker i olika sammanhang spelar den specifika *kontexten* en avgörande roll i förståelsen av ords betydelser och användningar (Enström 2016:26). Kontext i relation till diskriminering kan däremot tolkas på fler sätt än som något som äger rum i en specifik situation vid en viss specifik tidpunkt. Hornscheidt och Landqvist (2014:43–44) menar att diskriminering även existerar utanför språkhandlingskontexten och således även är förankrad i en större social kontext. På så vis är det två olika typer av kontext som aktualiseras i uppsatsen: en *lokal kontext* och en *social kontext*.

2.6. Lexikografi

Uppsatsen placerar sig inom det lexikografiska fältet med specifik inriktning på *metalexikografi*. Detta innebär att den behandlar analys och beskrivning av ordböcker på en övergripande nivå (Svensén 2004:3) men i detta fall med specifik utgångspunkt i det som benämns som *kritisk lexikografi*. Denna inriktning fokuserar på analys av

hur samhället speglas i ordböcker (Hornscheidt 2008:107) och möjliggör på så vis ett kritiskt perspektiv på de ordböcker som är centrala för undersökningen. Detta kompletterar i sin tur det socialkonstruktivistiska perspektivet och den konstruktivistiska pragmatikens beskrivning av uppkomsten av normer och diskriminerande strukturer.

För att kunna utföra den kritiska analysen av inlärningsordböckerna behöver först de delar som ingår i ordboken presenteras. I följande avsnitt kommer därför det innehåll som aktualiseras i uppsatsens analyserade material att behandlas, det vill säga kategorierna *lemmabestånd*, *betydelsebeskrivningar*, *språkprov (fria fraser och meningar)* och *brukskommentarer*.

2.6.1. De fyra lexikografiska kategorierna

De *lemman*, uppslagsord, som tillsammans utgör en ordboks lemmalista kan sägas vara obligatoriska i varje ordbok (Svensén 2004:96–97). Ett lemma kan antingen bestå av ett ord eller förekomma som så kallade *flerordslemman* (Svensén 2004:125). Lemmat representerar ett *lemmatecken* som kan innehålla flera olika utformningar och betydelser av lemmat: *lexem* (Svensén 2004:115). Så kallade homonyma ord, som inte är besläktade men antingen uttalas lika/olika eller stavas lika/olika, burkar vanligtvis finnas som separata lemman i ordböcker, medan polysema ord som är nära besläktade med varandra brukar förekomma som *lexem* (Enström 2016:17–19). Syftet med ordbokens betydelsebeskrivningar är att ge en adekvat förklaring av varje enskild lexikalisk enhet (Svensén 2004:258) och i enspråkiga inlärningsordböcker görs detta på samma språk som uppslagsordet. Beskrivningarna behöver således kunna förstås utan översättningshjälp (Moon 2016:2).

Betydelsen av storleken på lemmabeståndet kan variera beroende på användningskontexten. I en klassrumssituation kan eleverna få hjälp med kompletterande beskrivningar vid eventuella lemmaluckor, medan inlärare som använder en ordbok på egen hand behöver mer uttömmande information baserat på ett större lemmabestånd (Tarp refererad i Hult & Loenheim 2020:15–16). Här aktualiseras återigen lärarens roll vid ordinläringen och det stöd som kan möjliggöra ett normkritiskt arbete.

Både lemman och lexem sätts in i en kontext genom olika typer av *språkprov*. Dessa språkprov kan bestå av sammansättningar, exempelfraser och meningar, idiom, fasta uttryck och olika typer av konstruktions- och valensuppgifter. Syftet med dessa är att möjliggöra en bredare förståelse för ett lemmas användning och betydelse (Svensén 2004:341). Ur ett inlärningsperspektiv är det viktigt med många exempelmeningar för att visa hur ordet kan användas i en kontext och för att förtydliga betydelsebeskrivningarna (Enström 2016:27–28; Loenheim 2012:310). Språkprov kan skapas på olika sätt och antingen benämnas som *konstruerade* eller *redaktionella* då de skapats av lexikografen, *autentiska* då de är direkt hämtade från en källa, eller *bearbetade* när de är en kombination av de båda (Svensén 2004:345).

Den fjärde och sista kategorin berör brukskommentarer, eller användningsrestriktioner, vilka är en typ av *markörer* som antingen ger information om ett ord, eller informerar om eventuella avvikelser ifrån enheter som liknar den aktuella lemma/lexemenheten (Svensén 2004:380). Brukskommentaren som markör tydliggör olika typer av användningar, bland annat gällande stilnivå, tidsålder och attityd (Svensén 2004:390–395). Moon (2016:18) menar att markörer till tabuord är en av de viktigaste typerna att tydliggöra i inlärningsordböcker för att synliggöra sociala normer. Detta synliggörande nämner även Petersson och Sköldberg (2020a:106–107; 2020b:383–384) vilka relaterar sin diskussion till SO:s (2009) brukskommentar till ordet *bög*. Innan den pågående uppdateringen, tillika versionen som gavs ut 2009, var brukskommentaren <ngt vard.>. Denna neutrala markering av ordet överensstämmer med RFSL:s (2019a) beskrivning så till vida att den presenterar innebörden av ordet *bög* som icke-negativ i alla typer av användningsavseenden. Petersson och Sköldberg (ibid.) menar att RFSL har en mer språkaktivistisk utgångspunkt och arbetar för att ordet enbart ska vara neutralt. I den uppdaterade versionen av SO kommer även ett tydligt mottagarperspektiv att inkluderas genom tillägget <något vardagligt; kan uppfattas som nedsättande>. Detta förtydligande synliggör hur ordet fortfarande används som nedsättande och som ett uttryck för homofobi i vissa kretsar även om det idag, tillsammans med substantivet *flata*, också används som en neutral benämning (Petersson & Sköldberg 2020a:106–107; Petersson & Sköldberg 2020b:383–384).

2.7. Kritisk lexikografi

Den kritiska lexikografin återfinns inom ramen för kritiska diskursstudier. Hornscheidt (2008:107) menar att ordboken är en stark social samhällsdiskurs och att den används som ett normerande, objektiva verktyg för inhämtning av information kring ord och deras betydelser. Kritisk lexikografisk forskning fokuserar på synliggörandet av de normer och värderingar som ordböckerna manifesterar genom sitt innehåll. Enligt Moon (2014:87) är det främst ideologiskt laddade ord och deras betydelser som analyseras, men författaren menar samtidigt att attityder även kan återspeglas i vardagliga ord vilka därmed kan vara föremål för en kritisk analys.

För att möjliggöra en analys av ordboken i relation till samhället kan såväl innehållet i de enskilda ordboksartiklarna som informationen som presenteras i ordbokens förord behöva tas i beaktning. De delar i förordet som kan analyseras berör bland annat ordbokens finansiering, arbetslag, explicita reflektion kring det innehåll som valts ut, källor (exempelvis antal, typ och ålder) och målgrupp. Utifrån denna sammantagna information kan ordboks innehållet därefter tolkas i relation till den kontext den skapades inom och därmed underlätta för en kritisk analys av hur olika betydelser konstrueras i en ordbok (Hornscheidt 2008:110–113).

En komponent i den yttre, samhälleliga analysen kan alltså bland annat beröra hur en ordboks innehåll uppkommit, exempelvis utifrån en redaktionell eller en autentisk källa. Petersson och Sköldberg (2020a:98–99; 2020b:381) baserad på Josephson (2018:248–252) diskuterar kring det faktum att inte heller korpusars sammansättningar är värderingsfria på grund av att även grundmaterialet i sig har sina begränsningar. Josephson (2018:248–249) beskriver detta i en svensk kontext där flera av de största svenska ordböckerna är baserade på samma databas, *Lexikalisk databas* skapad vid Göteborgs universitet. SAOL (2015) och SO (2009) är två av dessa. Josephson (2018:250–251) drar slutsatsen att fördelen med att inte alla ordböcker är baserade på samma databas är att de tillsammans kan ge en varierad bild av det svenska språket som ger plats för olika betydelsebeskrivningar.

Sammanfattningsvis synliggörs relationen mellan kritisk lexikografi och diskriminering genom att lemmaluckor likväl som ojämlig förekomst, beskrivning

och fördelning av olika könsidentiteter, könsuttryck och sexuella läggningar kan anses vara, om än oavsiktligt, uttryck för diskriminering.

2.7.1. Tidigare lexikografisk forskning: könsidentitet och sexualitet

Forskning inom fältet könsidentitet och sexualitet i relation till enspråkiga inlärningsordböcker och utifrån kritisk lexikografi verkar ha varit begränsad fram tills idag. Moon (2014) är dock central i sammanhanget med sin studie gjord på fem enspråkiga engelska inlärningsordböcker där hon även jämför betydelsebeskrivningarna med ett par användargenererade ordböcker.

I undersökningen som berör begrepp kopplade till sexualitet framkommer några olika resultat relaterade till de undersökta inlärningsordböckernas betydelsebeskrivningar och språkprov. Nedan presenteras några av Moons (2014:97) forskningsresultat som hon benämner som icke-specifika², icke-heteronormativa respektive heteronormativa. Nummer 1 och 5 är från *Cambridge* och resterande från *Macmillan* (refererade i Moon 2014:97–98).

Tabell 2. Exempel på betydelsebeskrivningar och språkprov

Nr.	Lemma	Betydelsebeskrivning
1	husband	<i>the man that you are married to</i>
2	wife	<i>a female partner in a marriage</i>
3	marriage	<i>the relationship between two people who are husband and wife, or a similar relationship between people of the same sex</i>
	Lemma	Språkexempel
4	wife	<i>In April she became the proud parent of twins with her wife Alex.</i>
5	husband	<i>I've never met Fiona's husband.</i>
6	by marriage	<i>I'm related to Bill by marriage (= he is a relative of my husband or wife).</i>

² Med inspiration ifrån Sköldberg och Petersson (2020a:105) används istället begreppet *inkluderande* i uppsatsen. Begreppet *icke-inkluderande* anser jag också bli tydligare i en svenskspråkig kontext.

De inkluderande beskrivningarna karaktäriseras av att enbart erbjuda en neutral tolkning där relationen antingen kan utläsas som homo-/bi- eller heterosexuell. Detta görs antingen genom ett könsbestämt substantiv i relation till en könsneutral motpart, eller genom andra typer av inkluderande konstruktioner. Det första icke-heteronormativa språkprovet (6) liknar de inkluderande betydelsebeskrivningarna medan det andra (4) istället tydligt skriver fram en relation mellan två personer av samma kön. Det heteronormativa språkprovet (5) utgörs istället av två personer av motsatt kön. Moon (2014:97) reflekterar även över ökningen av inkluderande betydelsebeskrivningar och icke-heteronormativa språkprov i de internetbaserade inlärningsordböckerna i samband med att Storbritannien legaliserade samkönade äktenskap i april 2014. Lagstiftning är således en intressant aspekt i denna diskussion.

Utifrån en svensk kontext och med inriktning mot könsidentitet och sexualitet är även Petersson och Sköldbergs (2020a; 2020b) arbete relevant. Det som främst skiljer dem ifrån Moon (2014), förutom ordböckernas olika målgrupper, är Moons (2014) kritiskt diskursanalytiska perspektiv. Sköldberg och Petersson (2020a:100; 2020b:382) förtydligar att SO:s arbete inte antar denna typ av kritiska analys, utan främst strävar efter att skapa en diskrimineringsfri produkt.

I likhet med Moon (2014) beskriver Petersson och Sköldberg (2020a:108–109; 2020b:383) hur uppdateringsarbetet inkluderat tillägg, utbyten och omformuleringar av beskrivningar och språkexempel för att skapa ett mer inkluderande innehåll. Ett exempel på en uppdaterad och mer inkluderande betydelsebeskrivning presenteras utifrån lemmat *svärson*: 'man som är partner till någons vuxna barn', som tidigare beskrivits med '... (ngns) dotters man' (Petersson & Sköldberg 2020a:105). Redaktionen har även arbetat med att öka representationen av homosexuella förhållanden i språkproven men beskriver samtidigt hur de fortfarande är relativt få. Utöver detta har de även inkluderat fler könsneutrala exempel som för lemmarna *kärlek*: 'han har förlovat sig med sin nya kärlek', *runka*: 'runka av sin pojkvän' och *ta*: 'ta någon bakifrån'. I dessa språkprov blir det inte tydligt vem motparten till *han* och *pojkvän* är eller vilka som interagerar med varandra i den sistnämnda (Petersson & Sköldberg 2020:108–109).

Utöver artiklar relaterade till sexuell läggning har även SO-redaktionen arbetat med ordboksartikeln *kön* vilket lett till en tilläggsbeskrivning i form av "även om

självupplevd identitet” (SO refererad i Petersson & Sköldberg 2020a:104; Petersson & Sköldberg 2020b:383). Även Moon (2014:98) lyfter och problematiserar beskrivningarna av *gender* i de engelska ordböckerna, vilka domineras av den binära uppdelningen av kvinna och man ”though gender is now widely considered a social and cultural construction with non-binary variations” (Moon 2014:98). Utöver sexuell läggning jämför Moon (2014:98) beskrivningarna av kön mellan inlärningsordböckerna och den användargenererade ordboken *Simple Wiktionary* (refererad i Moon 2014:98). Betydelsebeskrivningarna skiljer sig i dessa och den beskrivning som allmänheten bidragit med inkluderar även en icke-binär beskrivning. Avslutningsvis diskuterar Moon (2014:98) att ordböcker, i sinom tid, kan förväntas anpassa sig till nya normer men att vissa fortfarande är främmande för många.

3. Metod och material

I detta avsnitt presenteras först uppsatsens metod. Moon (2014) och Petersson och Sköldberg (2020a; 2020b) bidrar här med konkreta förslag på hur könsidentitet och sexualitet kan analyseras inom de valda lexikografiska kategorierna, medan Hornscheidts (2008:107) ”toolbox for critical lexicographical research” ger förslag på metod och frågeställningar som är användbara vid en kritisk analys. Efter genomgången av undersökningens metod presenteras de två typer av material som använts för genomförandet av denna.

3.1. Metod

Då uppsatsen utgår ifrån socialkonstruktivismens syn på normer och diskriminering behövde jag använda en metod som kunde synliggöra de normer som kommit att tas för givna, likväl som de som inte kommit att nämnas inom den specifika kontexten.

Inom kategorin lemmabestånd formulerar Hornscheidt (2008:113–115) bland annat frågor kring vilka personer/grupper som har möjlighet att identifiera sig själva och om något perspektiv dominerar – det vill säga förekomsten av *symmetri*. De här frågorna kan sägas utgöra undersökningens fokus inom samtliga fyra kategorier.

För att undersöka vilka personer och/eller grupper som (o)synliggörs i inlärningsordböckerna valde jag att utgå ifrån fyra av de fem lexikografiska kategorier som även Petersson och Sköldberg (2020a:102; 2020b:382) använder, nämligen kategorierna *lemmabestånd*, *betydelsebeskrivningar*, *språkprov (fria fraser och meningar)* och *brukskommentarer* (de inkluderar även *länknings*). Inkluderingen av flera (i detta fall fyra) lexikografiska kategorier menar även Hornscheidt (2008:110) underlättar analysen av hur ordböcker konstruerar olika betydelser.

Den metod som slutligen användes i undersökningen bestod både av en *kvalitativ* och en *kvantitativ* del. Både Moons (2014) och Hornscheidts (2008) undersökningar fokuserar främst på ett fåtal antal ordboksartiklar men som på olika sätt analyseras mer ingående. Deras metod är således mer kvalitativ och möter enbart delvis syftet med min undersökning. På grund av detta valde jag att vidareutveckla denna metod till att även inkludera en kvantitativ metod för att kunna undersöka hur normer kring könsidentitet och sexuell läggning konstrueras i ordboken som helhet. Inkluderingen av denna kvantitativa metod möjliggjorde således för en mer övergripande bild av LSL4:s och NoKSO:s innehåll inom de utvalda semantiska fälten som sedan kunde analyseras i relation till skolans demokratiska värdegrund. Den kvalitativa delen behölls men undersökte inte varje ordboksartikel i sin helhet utan bestod istället av en sammanställning av varje lexikografisk kategori var för sig.

För att kunna jämföra de två inlärningsordböckerna på ett kvantitativt jämlikt sätt, med syftet att kunna relatera deras innehåll gentemot samhälle och skola, formulerade jag tydliga avgränsningar för arbetet. Denna nya del av metoden utvecklades genom att kartlägga LSL4:s och NoKSO:s utformning inom de fyra kategorierna samt genom att utföra flera pilottester för respektive inlärningsordbok. Efter dessa genomgångar hittade jag en struktur som jag ansåg kunde behandla ordböckerna på ett mer objektivt sätt. Sammanställningen av detta lexikografiska innehåll kan sägas motsvara den ena av Hornscheidts (2008:110–111) två analysnivåer. Informationen i en ordboks förord, tillika den andra analysnivån, kommer att beskrivas i anslutning till LSL4:s och NoKSO:s respektive presentation (se vidare avsnitt 3.2.2.).

Metoden för den lexikografiska analysen kommer nu först att presenteras i punktform för att översiktligt illustrera arbetsprocessen. I efterföljande sex avsnitt

presenteras varje kategori var för sig och specificerar då även de avgränsningar som aktualiserats i relation till uppsatsens specifika material.

1. Sammanställning av ordlista

- a. Avgränsning av semantiska fält (könsidentitet, sexuell läggning, familj och kärlek)
- b. Val av relevant källmaterial
- c. Indelning av samtliga ord i kategorier

2. Lemmabestånd

- a. Förekomst: ja/nej
  - i. Ord inom samma ordfamilj jämföras, sammansatta ord behålls sammansatta och flerordslemman separeras (inte partikelverb)

3. Betydelsebeskrivningar

- a. Enbart relevant(a) betydelsebeskrivning(ar) utifrån ursprunglig kontext
  - i. Totalt antal: x
- b. Beskrivningar som inkluderar relationer
  - i. Totalt antal icke-inkluderande: x

4. Språkprov

- a. Fraser och meningar under respektive relevant betydelsebeskrivning
  - i. Totalt antal: x
- b. Kärleksförhållanden med minst en synlig aktör genom egennamn, pronomen eller substantiv, både i singular och plural
  - i. Totalt antal: x
  - ii. Kategorisering:
    1. *Neutrala* totalt antal: x
    2. *Icke-heteronormativa* totalt antal: x
    3. *Heteronormativa* totalt antal: x
- c. Fördelning av språkprov inom kategorier

5. Bruskommentarer

- a. Totalt antal: x
  - i. Typ av kommentar
  - ii. Lemmatillhörighet

6. Ordboksartikeln *kön*

- a. Helhetsbild av samtliga fyra kategorier

3.1.1. *Sammanställning av ordlista*

I likhet med Petersson och Sköldberg (2020a:98) utgjorde de två diskrimineringsgrunderna *könsidentitet och könsuttryck* och *sexuell läggning* den primära avgränsningen. Utifrån deras forskningsförslag inkluderade jag även ord inom fälten *familj* och *kärlek*. Ord direkt kopplade till de två diskrimineringsgrunderna hämtade jag ifrån RFSL:s begreppsordlista medan ord relaterade till familj och kärlek hämtades ifrån läromedel för målgruppen samt benämningar på juridiska civilstånd.

Utifrån detta material sammanställde jag en ordlista på totalt 210 ord. På grund av ordlistans slutgiltiga storlek och för att underlätta resultatanalysen valde jag sedan att dela in orden i de tre kategorierna *RFSL* (57 ord), *familj* (84 ord) och *kärlek* (69 ord). Orden som kategoriserades till *RFSL* hämtades enbart ifrån internetsidan <<https://www.rfsl.se/hbtqi-fakta/begreppsordlista/>> men innehöll även några ord ifrån de tillhörande begreppsbeskrivningarna. Några *RFSL*-ord förekom även i läromedlen men kategoriserades till *RFSL*. I familjekategorin inkluderades ord bestående av minst en förälder och barn samt samhällsord relaterade till detta fält. Ord som räknades in i kärlekskategorin inkluderade ord som inte per automatik innebär barn (se vidare Bilaga 1 för indelning) och sådana som i en vidare mening berör sex/kärlek/relationer. Samtliga ord ändrades sedan till respektive ordklass rätta uppslagsform.

3.1.2. *Lemmabestånd*

Inom kategorin lemmabestånd låg fokus på *lemmaluckor*. Vid denna analys valde jag att inkludera SAOL (2015) som ett ramverk för att få en uppfattning om vilka ord som anses vara en del av ett svenskt samtidspråk. Genom att använda SAOL kunde jag således få ett perspektiv på inlärningsordböckernas lemmabestånd, begränsa analysen av lemmaluckorna och på så vis underlätta hanteringen av den stora mängden ord.

Valet att använda just en ordlista som SAOL, istället för en definitionsordbok som SO, berodde på att den pågående uppdateringen av SO ännu inte hade publicerats vid starten för denna uppsats. Då SAOL senaste utgåva gavs ut 2015, och SO gavs ut 2009, ansåg jag att användningen av en senare skulle kunna ge en mer rättvis bild av ett uppdaterat svenskt språkbruk. Användningen av SAOL gjordes dock med medvetenhet om att även denna ordbok har sina begränsningar, exempelvis gällande utgivningsår och som skapad utifrån Lexikalisk databas som Josephson (2018:249) beskriver som ”en dold makthavare över det svenska ordförrådet”. Eftersom SAOL inte är en definitionsordbok aktualiserades detta jämförande enbart inom kategorin lemmabestånd. Inom övriga kategorier bidrog dock Petersson och Sköldbergs (2020a:103–109) olika lösningar och resonemang som jämförelsematerial och som stöd i min undersökning. Både Moon (2014) och Hornscheidt (2008) använder sig av flera ordböcker vilka de jämför och diskuterar i relation till varandra. Däremot använder de ingen ordbok på samma sätt som jag valde att använda SAOL.

Undersökningen av lemmabestånd inleddes med en genomgång av samtliga ord i ordlistan. Alla ord som fanns markerades med ett ’ja’ oavsett om lexemet/lexemen överensstämde med läromedelskontexten eller inte. Den största skillnaden inom denna kategori berörde verbens uppslagsform i presens i LSL4 och infinitiv i NoKSO och SAOL. Begrepp bestående av två ord (*sexuell läggning*) där båda ansågs relevanta fick utgöra varsitt lemma (*sexuell, läggning*) och slogs upp som två separata ord. Löst sammansatta partikelverb slogs upp som antingen ett eller två ord beroende på förekomst. Ord tillhörande samma ordfamilj där uppslagsformen inte förekom i ordboken (*heteronormativitet vs heteronormativ*) jämfördes.

När denna sammanställning var klar placerades SAOL, LSL4 och NoKSO jämte varandra, inom de tre kategorierna RFSL, familj och kärlek vilket möjliggjorde för en analys av lemmaluckor.

3.1.3. Betydelsebeskrivningar

Efter undersökningen av lemmaförekomst sammanställde jag det totala antalet betydelsebeskrivningar. Detta berörde enbart de formuleringar som var relevanta utifrån läromedelskontext eller RFSL:s beskrivningar. Om ordet förekom i flera

läromedel men i olika kontexter räknades alla dessa samman så länge de passade in i familj- eller kärlekskategorin (exempelvis *man* i betydelsen av *make* men inte som indefinit pronomen). Vid ett tillfälle hänvisades ett lemma till ett annat lemmas beskrivning och exempel (*änkeman* till *änkling* i NoKSO). Lemmaförekomsten räknades då som 'ja' men betydelsebeskrivningar och språkprov som '0'.

Efter denna sammanställning kategoriserades betydelsebeskrivningarna som antingen inkluderande eller icke-inkluderande utifrån både Moons (2014:97–98) och Petersson & Sköldbergs (2020a:104–105) exempel. Analysen av betydelsebeskrivningar berörde enbart relationer relaterade till sexuell läggning och inkluderade således inte förekomst av könsidentitet. De betydelsebeskrivningar som räknades som inkluderande var antingen neutrala relationer eller inga relationer alls och de icke-inkluderande var beskrivningar som antog ett heteronormativt perspektiv. Lemman som exempelvis *kärnfamilj*, med betydelsen 'mamma, pappa och barn', räknades inte till de icke-inkluderande betydelsebeskrivningarna.

3.1.4. Språkprov

Språkprovskategorin var den kategori där innehållet skilde sig mest åt mellan de två inlärningsordböckerna. Detta ledde till flera avgränsningar för att kunna analysera och jämföra dem på ett rättvist sätt.

Inledningsvis räknades alla fraser och meningar samman till ett totalt antal under respektive relevant lexem. I LSL4 innebar det samtliga fraser och meningar under rubriken 'Exempel' och i NoKSO alla språkprov bredvid ♦-symbolerna. På grund av att LSL4 separerar sammansättningar ifrån fraser och meningar räknades inte de språkprov som bestod av sammansättningar i NoKSO. I de fall där ett språkprov bredvid NoKSO:s ♦-symbol inkluderade ytterligare exempel markerade med siffor, räknades istället antalet språkprov per siffra. För att förtydliga detta såg processen ut enligt följande till lemmat *svåger*: 'Om jag är man, är min svåger 1) min systers man 2) min frus bror, 3) den som är gift med min frus syster. Om jag är kvinna, är min svåger 1) min systers man 2) min mans bror 3) den som är gift med min mans syster'. I exempel som liknade detta markerades därmed antalet språkprov utifrån siffrorna och blev i detta fall '6'. Denna distinktion var viktig att göra för att sedan kunna

beräkna antal typer av kärleksförhållanden. När partikelverb förekom som uttryck i fetstil i NoKSO räknades språkproven tillhörande detta istället för det ursprungliga lemmat. I exemplet med partikel verbet *tycka om*, lemmatiserat i LSL4 men som uttryck i NoKSO såg det ut enligt följande: **tycka 'om någon/något'** 'känna positivt för någon/något'.

Efter sammanställningen av det totala antalet språkprov delade jag in dem i två olika kategorier. Den ena kategorin innefattade de fraser och meningar som hade någon typ av koppling till kärlek, sex eller relationer mellan personer och den andra kategorin innefattade de som inte kunde relateras till detta fält. Därefter fokuserade jag enbart på den förstnämnda kategorin. Den viktigaste avgränsningen för språkproven med kärleksanknytning var att enbart de fraser och meningar med minst en tydlig aktör i form av egennamn, pronomen eller substantiv, i både singular och plural, räknades till denna. Språkprov i form av infinitivfraser som 'bilda familj' och 'ta ut skilsmässa' (NoKSO 2001), samt nominalfraser som 'ett lyckligt äktenskap' (LSL4 2011) inkluderas därför inte. Däremot inkluderades fraser som 'deras lyckliga äktenskap' (LSL4 2011). En enskild förälder med ett barn tolkades inte som ett kärleksförhållande, som i exemplet i LSL4 för lemmat *pappa*: 'han var 28 år när han blev pappa för första gången'. Samma sak gällde i exempel liknande det i NoKSO för lemmat *farmor*: 'Jag ska snart bli farmor. (= Min son ska snart få barn.)'.

I likhet med exemplet för *farmor* förekom även exempelförklaringar inom parentes efter vissa språkexempel i NoKSO. I de fall där innehållet i parentesen bestod av en relation, som i exemplet *syskon*: 'Vi är syskon (= Vi har samma mamma och pappa)', räknades hela exempelmeningen som ett kärleksförhållande. Även i följande exempel, där parentesen beskriver ett ord huvudmeningen, noterades ett heterosexuellt förhållande på grund av den samordnande konjunktionen: *förälder*: 'De är mina föräldrar (= De är min mamma och pappa)' (NoKSO 2001).

Samtliga språkprov som relaterade till kärlek kategoriserades därefter in i någon av de tre kategorierna *neutrala*, *icke-heteronormativa* och *heteronormativa* utifrån samma indelning som Moon (2014:97–98) och Petersson och Sköldberg (2020a:108–109).

När kartläggningen av språkprov var sammanställd analyserade jag även om fördelningen av språkprov var jämlik inom de olika kategorierna RFSL, familj och kärlek.

3.1.5. Brukskommentarer

I undersökningens sista kategori beräknades antalet brukskommentarer för samtliga ord i ordlistan. Därefter analyserades typen av kommentar och om det fanns något mottagarperspektiv. Utgångspunkten här var främst Petersson och Sköldberg (2020a:106–108; 2020b:383–384) och de brukskommentarer som de diskuterar i relation till lemmana *bög* och *flata*.

3.1.6. Ordboksartikeln kön

Utifrån de valda avgränsningarna inom tre (betydelsebeskrivningar, språkprov och brukskommentarer) av de fyra ovannämnda kategorierna möjliggjordes ingen närmare analys av förekomst av specifikt könsidentitet och könsuttryck. Därav analyserade jag lemmat *kön* i ett separat avsnitt där de fyra kategorierna i ordboksartikeln togs i beaktning. Denna analys gjordes för att se om inlärningsordböckerna inkluderade någon beskrivning av könsidentitet (självupplevt kön) eller könsuttryck (socialt kön) i likhet med Petersson och Sköldberg (2020a:104–105; 2020b:383).

3.2. Material

I undersökningen använde jag två typer av material: dels det underlag som legat till grund för undersökningens ordlista, dels de två inlärningsordböcker som analyserades utifrån denna. Valet och bearbetningen av detta material kommer att presenteras i följande avsnitt.

3.2.1. Ordlistans källmaterial

Som tidigare nämnts skapades undersökningens ordlista utifrån tre olika källor: läromedel, RFSL:s begreppsordlista och juridiska civilstånd.

För att orden som användes i undersökningen skulle vara relevanta i relation till inlärningsordböckerna, andraspråktalares ordinläring och till den svenska skolan inhämtade jag majoriteten av dessa ifrån sex läromedel som är avsedda att användas i undervisning i svenska som andraspråk och svenska för invandrare (Bilaga 2). På grund av NoKSO:s och LSL4:s breda målgrupp valdes läromedel för både grundskola, gymnasieskola och SFI och för olika steg inom dessa utbildningsnivåer. De sex läromedlen är utgivna av de fyra olika förlagen Natur & Kultur (2), Gleerups Utbildning (1), Liber (1) och NA Förlag (2) och deras utgivningsår sträcker sig från 2012 till 2019. Detta innebär att samtliga är producerade efter utgivningen av uppsatsens två inlärningsordböcker, men runtom tiden för SAOL:s publiceringstid. Utifrån detta material begränsade jag sedan lemmaurvalet till specifika kapitel i läromedlen som relaterade till de definierade semantiskafälten 'familj' och 'kärlek'. Dessa inkluderade ord som *kärlek*, *relationer*, *familj*, *släkt*, *föräldrar*, *barn* och *gifta sig* vilka jag ansåg kunde vara kapitel som täckte in många centrala ord. Denna avgränsning gjordes dock med en medvetenhet om att relevanta ord även kunde förekomma i andra kapitel. Genom att läsa texterna inom respektive kapitel skapades successivt undersökningens ordlista.

Det andra materialet som användes var RFSL:s begreppsordlista (2019a). RFSL (2019b) beskriver på sin hemsida hur deras "målsättning är att samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter ska gälla för hbtqi-personer som för alla andra i samhället". Utifrån de intervjuer som Landqvist (2018:185–189) gjort med tre representanter från RFSL framkommer ytterligare information om hur begreppsordlistan kan anses vara en symbol för RFSL:s arbete och att dess syfte är att informera och öka medvetenheten kring normkritik i samhället. De begrepp som finns i listan är flera av de benämningar som personer använder för att beskriva sin könstillhörighet och sin sexuella identitet med och syftar till rätten att själv få bestämma detta. Flera av de begrepp som beskriver könstillhörighet (exempelvis *genderqueer*, *genderfluid* och *transgender*) är hämtade ifrån en engelsk benämningspraktik, är synonymer och kan därmed vara svåra att använda korrekt i varje given situation. En informant menar att den övergripande termen *ickebinär* (som i vid mening inkluderar personer som inte identifierar sig med begreppet *binär*) börjar

användas mer frekvent just av denna anledning. Variationen är dock stor och detta är ett av flera perspektiv.

Petersson och Sköldberg (2020a:112; 2020b:384) beskriver hur denna begreppsordlista, i deras arbete, tillfört ytterligare perspektiv på olika ords värdeladdningar, men menar samtidigt att RFSL:s språkaktivistiska beskrivningar inte alltid sammanfaller med SO:s arbete. Min användning av RFSL:s begreppsordlista kan mer liknas vid Hornscheidts (2008:114) metodförslag på hur ordböckers innehåll kan jämföras med texter från olika diskurser och därmed analysera deras täckningsgrader.

Som ett sista tillägg till ordlistan valde jag även att inkludera samtliga av de svenska juridiska civilstånden: *efterlevande partner*, *gift*, *ogift*, *registrerad partner*, *skild*, *skild partner*, *änka* och *änkling*. (Skatteverket 2020). Flera av dessa ord ansåg jag var intressanta i fråga om familjer och äktenskap.

3.2.2. *Inlärningsordböckerna*

Valet av inlärningsordböcker baserade jag på bland annat Hult och Loenheim (2020:7) som på grund av deras likhet använt dem vid olika typer av jämförelser. De menar även att dagens utbud av inlärningsordböcker för nybörjare är begränsat. Även Enström (2016:29) beskriver hur *Natur och Kulturs Svenska ordbok* (NoKSO) och *Lexin-ordboken Svenska ord – med uttal och förklaringar* (tillika den tredje tryckta upplagan, LSL4:s föregångare) är de två svenska definitionsordböcker som finns, eller åtminstone fanns 2016, för andraspråksinlärare. Sammantaget kan NoKSO och LSL4 därmed anses vara två centrala verk inom denna kategori. En betydande skillnad mellan de två inlärningsordböckerna är att LSL4 är en *elektronisk ordbok* och NoKSO en *pappersordbok*. Elektroniska ordböcker har större lagringsutrymme och ger i praktiken ordboksartiklarna obegränsat med plats (Svensén 2004:519) medan tryckta ordböcker behöver arbeta med *textförtätning* för att spara på det begränsade utrymmet (Svensén 2004:103).

För den insatta kan valet av *Natur och Kulturs Svenska Ordbok* ifrågasättas då samma förlag gav ut en utökad version med titeln *Natur och Kulturs Stora Svenska Ordbok* 2006 (Köhler et.al. 2006). Sköldberg (2008:318) argumenterar dock för att

dessa skiljer sig så pass mycket åt att det är svårt att säga att det skulle vara samma ordbok. Det tydligaste beviset för detta är att det i NoKSO (2001) finns en längre förtext som explicit beskriver hur den riktar sig till andraspråksinlärare, en text som inte återfinns i versionen från 2006. Därmed har jag, precis som Hult och Loenheim (2020:7) valt att använda utgåvan från 2001.

3.2.2.1. *Lexins svenska lexikon, 4de upplagan*

Den senaste och fjärde upplagan av Lexins svenska lexikon (LSL4), vars uppdatering pågick mellan 2008 och 2011 vid Lexikaliska institutet vid Göteborgs universitet, är den ena av undersökningens två inlärningsordböcker. Denna version finns enbart att nå via internetsidan <<https://lexin.nada.kth.se/lexin/>> och är således en elektronisk definitionsordbok som kan användas för både reception och produktion (Loenheim 2012:295; Hult, Malmgren och Sköldberg 2010:800–802). LEXIN-projektet initierades på 1970-talet med syftet att skapa en ordbok som skulle användas i invandrarundervisningen i Sverige (Hult et.al. 2010:800) och på den nuvarande hemsidan beskrivs målgruppen vara personer som deltar i undervisning i svenska som andraspråk. Sedan 2007 ansvarar Språkrådet, en del av Institutet för språk och folkminnen, för Lexin-projektet (LSL4 2011).

Lemmabeståndet i LSL4 beräknas till cirka 31 500 (Loenheim 2012:300) och kan sammanfattas under de fyra kategorierna ”ett frekvensbaserat skriftspråkligt basordförråd”, ”ett ’praktiskt’ ordförråd hämtat ur ordindex till ett antal läromedel för invandrarundervisning”, ”samhällsord” och ”vardagliga och talspråkliga ord och ’svåra’ ord enligt läsförståelseundersökningar” (Hult & Loenheim 2020:20). De flesta uppslagsorden består enligt informationsbladet om Lexin (<http://lexin.nada.kth.se/lexin/doc/Lexin.pdf>) av enskilda ord som antingen är enkla eller sammansatta. Det finns även flerordslemman i form av partikelverb och vissa längre namn som exempelvis *Förenta nationerna*.

Information kring olika typer av avvägningar, sådana som Hornscheidt (2008:110–112) menar beskrivs i en ordboks förord, återfinns inte i sin fulla form på internetsidan. Detta lyfter Loenheim (2014:298) och hänvisar till tidigare tryckta versioner där denna typ av information tydligare beskrivs. I förordet till den tredje

enspråkiga upplagan (Lexin 2005:IV-V) beskriver exempelvis Fre Woldu hur samhällsförändringar snabbt kan leda till åldrandet av en ordbok och dess samhällsord. Med detta sagt behöver den uppdateras för att kontinuerligt kunna avspegla det aktuella språket.

När det kommer till lexem presenteras de som tillhör samma lemma inom samma artikel. När lexemen inte relaterar till varandra uttrycks detta explicit med lemmasiffror, medan det tydliggörs genom uttryck som <även bildligt> eller <utvidgat> när det istället handlar om semantiskt närbesläktade beskrivningar (Hult & Loenheim 2020:24; Loenheim 2012:305–306). I regel är betydelsebeskrivningarna korta och precisa, motsatsen till pratiga, och saknar aktörer. Därtill finns cirka 22 000 fraser och meningar i LSL4 (Loenheim 2012:308–310) och de språkprov som består av exempelfraser och exempelmeningar presenteras under rubriken 'Exempel'. För att förenkla förståelsen för språkexemplen är de utformade som scener med relevanta semantiska roller (Hult m.fl. refererade i Loenheim 2012:310).

Avslutningsvis beskrivs det under fliken "Om Lexin" (LSL4 2011) att de aktuella brukskommentarerna som används är "stilnivå" (ex. *vardagligt*), "tidsfärg" (ex. *ålderdomligt*), "gruppspråk" (ex. *dialektalt*), "värdeladdning" (ex. *nedsättande*) och "generella" (ex. *bildligt*).

3.2.2.2. *Natur och Kulturs Svenska Ordbok*

Natur och Kulturs Svenska ordbok (Köhler et.al. 2001) är en definitionsordbok i tryckt pappersform som gavs ut av bokförlaget Natur och Kultur år 2001. Enligt ordbokens baksidestext riktar den sig "till alla som lär sig svenska, både ungdomar och vuxna" men lämpar sig enligt författarna även som stöd till lärare.

Lemmabeståndet i NoKSO beräknas till cirka 23 500 och består primärt av ett basordförråd nödvändigt för deltagande i vardagliga samtal samt läsning av olika texter. Ord med samma stavning och som tillhör samma ordklass återfinns under ett och samma lemma, medan lemmen som har flera delbetydelser markeras med lemmasiffror. I NoKSO:s förord diskuteras det även att de ord som inkluderats hör till ett centralt svenskt ordförråd år 2000 men att ytterligare ord kan komma att bli relevanta i takt med samhällets utveckling (Köhler et.al. 2001:XIX)

NoKSO:s betydelsebeskrivningar fokuserar på ett lemmas generella betydelse och är formulerade på ett lättillgängligt sätt genom att undvika komplicerade sammansättningar och substantivfraser (Köhler et.al 2001:X-XIII). Loenheim (2012:308–309) beskriver även hur beskrivningarna i NoKSO är mer aktiva, direkta och flerordiga än de i LSL4.

Inom ordboksartiklarna finns totalt cirka 31 000 språkexempel i form av sammansättningar, fraser, meningar och satser där respektive exempel markeras med symbolen <◆> och är skrivna i kursivt. Språkproven har skapats dels utifrån iakttagelser, dels genom olika undersökningar och textsamlingar och har redigerats för att bli lättillgängliga (Köhler et.al. 2001:XV). Fasta uttryck i form av fraser förekommer ofta i fetstil efter övriga språkexempel och har tillhörande exempelfraser eller meningar som visar användningen i kontext. Partikelverb skrivs ut direkt under lemmat och förekommer således inte som egna lemman (Köhler et.al. 2001:XI-XII).

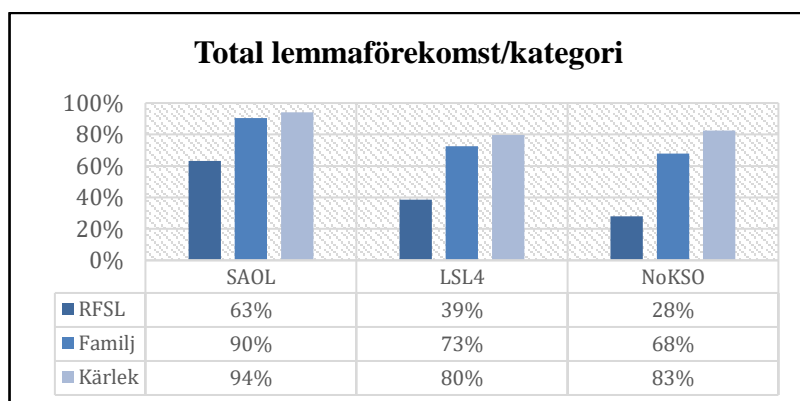
I NoKSO:s inledning lyfts markeringarna <vardagligt> och <varning!> som exempel på brukskommentarer och där specifikt varning berör ord som relaterar till olika kulturella tabun. Köhler et.al. (2001:XVI) kommenterar att markeringar av detta slag snabbt kan förändras samt att de kan innebära olika saker för olika grupper. Författarna förtydligar även att ”milda kraftuttryck som jäklar eller ord som sexuell” (ibid.,) inte innefattas av denna typ av markeringar.

4. Resultat

I följande avsnitt presenteras undersökningens resultat systematiskt utifrån de fyra kategorierna *lemmabestånd*, *betydelsebeskrivningar*, *språkprov* och *brukskommentarer*. Resultatet från de båda inlärningsordböckerna presenteras parallellt med varandra inom samtliga kategorier, och inkluderar även SAOL inom kategorin lemmabestånd. Analysen utgår även ifrån det socialkonstruktivistiska perspektivets syn på normer och diskriminering (Hornscheidt & Landqvist 2014).

4.1. Lemmabestånd

I kategorin lemmabestånd undersöktes uppsatsens samtliga tre ordböcker: SAOL (2015) LSL4 (2011) och NoKSO (2001). Utifrån uppsatsens ordlista på 210 ord var lemmaförekomsten 177 i SAOL, 138 i LSL4 och 130 i NoKSO. Lemmaförekomsten i inlärningsordböckerna visade sig således vara jämbördig.

Figur 1. Lemmaförekomst/kategori

SAOL hade en hög täckningsgrad inom kategorierna familj och kärlek men en lägre inom RFSL-kategorin. LSL4 och NoKSO följde samma mönster men hade en betydligt lägre förekomst av ord hämtade ifrån RFSL:s begreppsordlista. Samtliga ord som förekom som lemman i inlärningsordböckerna var även lemmaansatta i SAOL.

I följande tre tabeller presenteras lemmaluckorna i inlärningsordböckerna i relation till lemmaförekomsten i SAOL.

Tabell 3. Lemmaluckor 'RFSL' i LSL4 och NoKSO

Lemma (RFSL)	SAOL	LSL4	NoKSO
<i>asexuell</i>	+	+	-
<i>cisperson</i>	+	-	-
<i>dragking</i>	+	-	-
<i>dragqueen</i>	+	-	-
<i>hbt-</i>	+	+	-
<i>hbtq</i>	+	-	-
<i>hen</i>	+	-	-
<i>heteronormativitet</i>	+	-	-
<i>homofobi</i>	+	-	-
<i>könsbyte</i>	+	-	-
<i>könsidentitet</i>	+	-	-
<i>könskorrigering</i>	+	-	-
<i>könsneutral</i>	+	-	-
<i>polyamorös</i>	+	-	-
<i>polygam</i>	+	+	-
<i>queer</i>	+	+	-
<i>transfobi</i>	+	-	-
<i>transperson</i>	+	+	-
<i>transsexualism</i>	+	-	-
<i>transsexuell</i>	+	+	-
Totalt: 20	(20+/0-)	(6+/14-)	(0+/20-)

Utifrån både lemmaförekomst och lemmaluckor visar resultatet att de 22 ord som fanns i LSL4 och de 16 ord som fanns i NoKSO överlappar varandra, det vill säga 6 ord förekom enbart i LSL4. Av dessa 6 ord relaterar *transperson* och *transsexuell* direkt till diskrimineringsgrunden könsidentitet och könsuttryck, medan *hbt-* och *queer* är benämningar övergripande inom båda diskrimineringsgrunderna. *Transvestit* är det enda ordet som är kopplat till könsuttryck. I jämförelse med SAOL förekom lemmaluckor till ord som *cisperson*, *könsidentitet*, *könskorrigering*, *hen* och *könsneutral* i båda inlärningsordböckerna.

Representationen av sexuell läggning var desto större: *homosexuell, bisexuell, heterosexuell, bög, flata* och *lesbisk* fanns alla som lemman. Några av de svenska orden som varken fanns representerade i SAOL, LSL4 eller NoKSO var *ickebinär, könsbekräftande, könsbinaritet, könsdysfori, könsuttryck* och *tvåkönsnorm*. Samma sak gällde flera av de engelska begreppen och förkortningarna *FTM, FTX, genderqueer, genderfluid, intergender, MTF* och *MTX*.

Tabell 4. Lemmaluckor 'familj' i LSL4 och NoKSO

Lemma (Familj)	SAOL	LSL4	NoKSO
<i>barnlös</i>	+	-	-
<i>bonusbarn</i>	+	+	-
<i>extrapappa</i>	+	-	-
<i>familjekonstellation</i>	+	-	-
<i>familjemedlem</i>	+	-	-
<i>familjerådgivare</i>	+	+	-
<i>familjerådgivning</i>	+	-	-
<i>familjesituation</i>	+	-	-
<i>fosterbarn</i>	+	-	+
<i>föräldragrupp</i>	+	-	-
<i>föräldramöte</i>	+	+	-
<i>föräldraskap</i>	+	-	-
<i>föräldrautbildning</i>	+	-	-
<i>halvsyskon</i>	+	-	+
<i>mödrahälsovård</i>	+	-	-
<i>nybliven</i>	+	+	-
<i>regnbågsfamilj</i>	+	-	-
<i>släktband</i>	+	-	-
<i>stjärnfamilj</i>	+	+	-
<i>storfamilj</i>	+	+	-
<i>stvyfamilj</i>	+	-	-
Totalt: 21	(21+/0-)	(6+/15-)	(2+/19-)

Majoriteten av familjekategoriens lemmaluckor var sammansatta ord där några skulle kunna kategoriseras som samhällsord, exempelvis *mödrahälsovård*. Bland lemmaluckorna fanns även flera benämningar på familjesammansättningar, vilka kan anses vara en del av de grupper som Hornscheidt (2008:115) beskriver kan analyseras

gällande symmetri. Lemmat *kärnfamilj* fanns i samtliga tre och *stjärnfamilj* och *storfamilj* anges även i LSL4 som olika typer av ord som är motsats till, eller inte motsvarar, dess innebörd. Båda dessa bryter mot såväl heteronormen som tvåsamhetsnormen. SAOL var även den enda som inkluderade *regnbågsfamilj* vilket är ytterligare ett exempel på en icke-heteronormativ benämning.

Tabell 5. Lemmaluckor 'kärlek' i LSL4 och NoKSO

Lemma (Kärlek)	SAOL	LSL4	NoKSO
<i>bestman</i>	+	-	-
<i>bröllopsresa</i>	+	-	-
<i>exfru</i>	+	-	-
<i>guldbrylllop</i>	+	-	+
<i>kontaktannons</i>	+	-	+
<i>kärleksförhållande</i>	+	-	-
<i>marskalk</i>	+	+	-
<i>relationsmönster</i>	+	-	-
<i>singelliv</i>	+	-	-
<i>äktenskapslagstiftning</i>	+	-	-
<i>änkeman</i>	+	-	+
Totalt: 11	(11+/0-)	(1+/10-)	(3+/8-)

Inom kategorin kärlek var lemmaförekomsten högst för alla ordböcker. *Äktenskapslagstiftning* kan däremot anses vara ett viktigt samhällsord, men i övrigt kan täckningen anses rimlig för en inlärningsordbok med det centrala basordförrådet i fokus.

4.2. Betydelsebeskrivningar

Det totala antalet betydelsebeskrivningar var 139 i LSL4 och 136 i NoKSO. Av dessa var 7 respektive 14 icke-inkluderande vilket innebär att de inkluderande var i klar majoritet: 132 i LSL4 och 122 i NoKSO. De inkluderande bestod antingen av en neutral relation eller ingen relation alls. Samtliga av de icke-inkluderande beskrivningarna antog ett heteronormativt perspektiv.

Tabell 6. Icke-inkluderande beskrivningar i LSL4

LSL4	
Lemma	Betydelsebeskrivning
<i>brudnäbb</i>	'barn som går före brudparet ³ på vägen till och från altaret'
<i>bröllop</i>	'ceremoni och fest när ett brudpar gifter sig'
<i>svåger</i>	'makes eller makas bror; systems man'
<i>svägerska</i>	'makes eller makas syster; broders maka'
<i>svärson</i>	'dotters make, måg'
<i>änka</i>	'kvinna vars make har dött'
<i>änkling</i>	'man vars fru har dött'
Totalt: 7	

Tabell 7. Icke-inkluderande beskrivningar i NoKSO

NoKSO	
Lemma	Betydelsebeskrivning
<i>bror</i>	'en pojke eller en man som har samma mamma och pappa som en annan person'
<i>brudnäbb</i>	'ett barn som går före mannen och kvinnan när de gifter sig'
<i>fru</i>	'den kvinna som en man är gift med'
<i>gifta sig</i>	'bli fru och man vid en speciell ceremoni t.ex. i en kyrka'
<i>giftermål</i>	'en ceremoni t.ex. i en kyrka då en man och en kvinna gifter sig med varandra'
<i>guldbröllop</i>	'den dag när det är femtio år sedan en man och en kvinna gifte sig'
<i>man</i>	'den man som en kvinna är gift med'
<i>sex</i>	'något som t.ex. en man och en kvinna gör för att njuta eller för att få barn'
<i>svärson</i>	'den man som en persons dotter är gift med'
<i>syster</i>	'en flicka eller kvinna som har samma mamma och pappa som en annan person'
<i>tärna</i>	'en liten flicka som t.ex. går bakom brudparet ⁴ i kyrkan'

---

³ *brudpar*: 'en brud och hennes brudgum' (LSL4 2011)

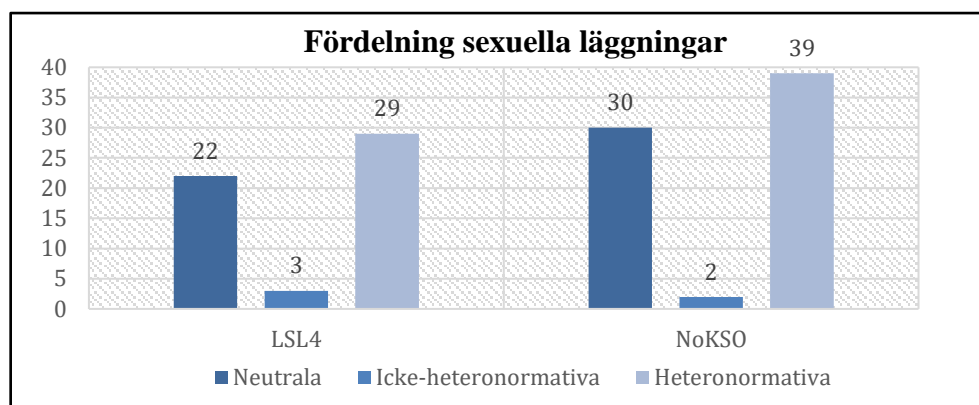
⁴ *brudpar*: 'en man och en kvinna som gifter sig' (NoKSO 2001)

<i>äktenskap</i>	'när en man och en kvinna lever tillsammans och enligt lagen har vissa skyldigheter och rättigheter'
<i>änka</i>	'en kvinna som har varit gift med en man som har dött'
<i>änkling</i>	'en man som har varit gift med en kvinna som har dött'
Totalt: 14	

Alla icke-inkluderande beskrivningar i LSL4 ingår i det semantiska fältet 'äktenskap/giftermål' och tillhör både kategorin familj och kärlek. 11 av 14 lemmarna med icke-inkluderande betydelsebeskrivningar i NoKSO tillhör också det semantiska fältet 'äktenskap/giftermål' (kärlek), men med ett ytterligare tillägg av lemmat *sex*. De resterande tre lemmarna tillhör kategorin familj. Den yttre samhällsliga analysnivå som Hornscheidt (2008:110) redogör för synliggörs här då könsneutraliseringen av den svenska äktenskapslagen troligtvis bidragit till att fler beskrivningar blivit inkluderande i LSL4 (se exempel under LSL4:s språkprov i avsnitt 4.3. nedan). Lemmat *äktenskap*: 'lagligt reglerad form för samlevnad mellan två personer, gifte' samt flerordslemmat *gifter sig*: 'får en man eller hustru, ingår äktenskap, vigs' är även båda exempel på inkluderande beskrivningar i LSL4. Trots detta är LSL4:s 7 icke-inkluderande betydelsebeskrivningar specifikt ord inom detta semantiska fält.

4.3. Språkprov

Det totala antalet språkprov skiljde sig mellan inlärningsordböckerna. I LSL4 förekom totalt 131 språkprov fördelade på 88 lemmarna, medan det i NoKSO förekom totalt 196 språkprov fördelade på 99 lemmarna. Varje lemma med språkprov innehöll således i snitt 1 till 2 språkprov, men hade en spridning på mellan 1 och 4 i LSL4 och mellan 1 och 6 i NoKSO. Utifrån det totala antalet språkprov bestod 54 i LSL4 av kärleksrelationer, vilka var fördelade på 46 lemmarna. NoKSO innehöll 71 kärleksrelationer fördelade på 50 lemmarna.

Figur 2. Fördelning av sexuella läggningar över språkprov

Resultatet synliggör en stor skillnad i benämning mellan de icke-heteronormativa och de heteronormativa relationerna, men visar samtidigt att en betydande andel är neutrala. Det mest framträdande resultatet är däremot den begränsade förekomsten av samkönade relationer i undersökningens båda inlärningsordböcker.

Tabell 8. Språkprov LSL4: Icke-heteronormativa

LSL4	
Lemma	Språkprov: Icke-heteronormativa
<i>bög</i>	'numera får bögar gifta sig med varandra'
<i>flata</i>	'numera får flator gifta sig med varandra'
<i>kön</i>	'i Sverige får två personer av samma kön gifta sig'

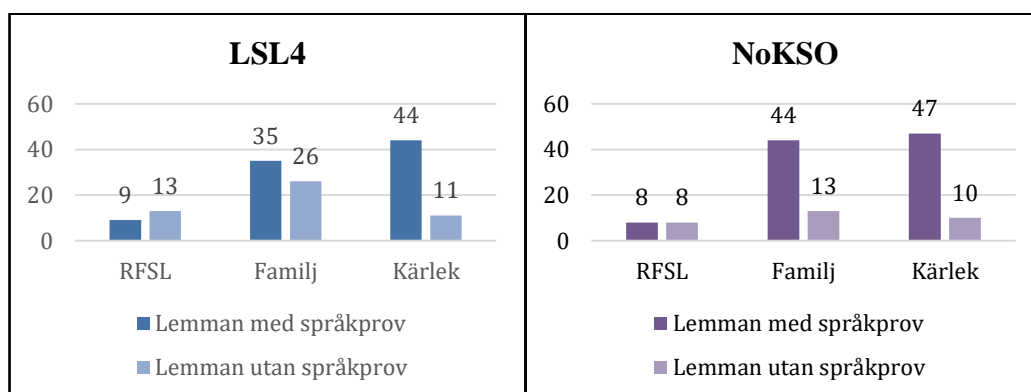
De tre språkprov i LSL4 som innehåller samkönade förhållanden är mer informativa och påminner om Moons (2014:97–97) inkluderande betydelsebeskrivningar.

Tabell 9. Språkprov NoKSO: Icke-heteronormativa

NoKSO	
Lemma	Språkprov: Icke-heteronormativa
<i>mamma</i>	'jag har två mammor'
<i>pappa</i>	'jag har två pappor'

Språkproven i NoKSO, å andra sidan, liknar mer de engelska språkproven där två personer av samma kön beskrivs ha ett förhållande. I relation till sina betydelsebeskrivningar blir det dock synligt att det inte handlar om en samkönad relation. I NoKSO finns två betydelsebeskrivningar till ordet *mamma*: 1. 'en kvinna som har fött barn' 2. 'en kvinna som har uppfostrat ett barn som sitt eget'. Språkprovet finns under den sistnämnda och liknande exempel beskrivs under lemmat *pappa*. Om en person uppfostrat ett barn "som" sitt eget och om barnet i fråga "har" två mammor, tolkar jag det inte som ett samkönat förhållande (jfr. om barnet var ens eget). Detta språkprov öppnar däremot upp för en varierad tolkning.

Fördelningen av språkprov över de tre kategorierna RFSL, familj och kärlek visade på lägst förekomst av språkprov inom RFSL. Familjekategorin i LSL4 visade ett liknande resultat, medan resterande kategorier innehöll desto fler språkprov.

Figur 3. Fördelning av språkprov över kategorier

De ord inom **RFSL-kategorin** som inkluderade språkprov var främst olika pronomen och generella ord för sexualitet. I LSL4 saknades exempelfraser/meningar till lemmarna *asexuell*, *bisexuell*, *hbt-*, *heterosexuell*, *homosexuell*, *lesbisk*, *monogam(i)*, *pronomen*, *queer*, *sexualitet*, *transperson*, *transsexuell* och *transvestit*. Förekomsten av språkprov var liknande i NoKSO:s lemmalista men saknades för *bisexuell*, *bög*, *flata*, *heterosexuell*, *homosexuell*, *lesbisk*, *monogam* och *transvestit*.

Utöver fördelningen av språkprov i RFSL-kategorin var det just **familjekategorin** i LSL4 som också stack ut. De lemmor som saknade språkprov var *adoptivförälder*,

baby, barnavårdscentral, barnmorska, familjerådgivare, föräldramöte, graviditet, (in)semination, kärnfamilj, pappaledig, stjärnfamilj och *vårdnad* tillsammans med flertalet vanliga familj- och släktord som bland annat *farbror, mormor, svåger* och *syster*. I NoKSO var antalet desto lägre och de ord som saknade språkprov var *adoption, adoptivförälder, baby, barnavårdscentral, barnmorska, biologisk, efterlevande, fortplantning, fosterbarn, halvsyskon, pappaledig, pojke* och *tvilling*.

Inom **kärlekskategorin** saknade LSL4 språkprov för lemmana *civilstånd, förlovning, giftermål, hånglar, knullar, marskalk, ogift, otrohet, partner, separation* och *änkling*, medan det i NoKSO saknades för *brudnäbb, giftermål, knulla, otrohet, partner, tjej, tärna, vigsel, änka* och *änkeman*.

Frånvaron av språkprov kan utifrån detta resultat sägas bidra till att normer vidmakthålls. Flera av orden kan specifikt härledas till diskrimineringsgrunderna och skulle genom ökad förklaring kunna bidra med viktig kunskap om deras innehåll och användning.

4.4. Brukskommentarer

Det totala antalet brukskommentarer var 7 för både LSL4 och NoKSO. Resultatet visade en skillnad i kommentarer för orden *bög, flata* och *knulla/knullar*. LSL4 hade svagare beskrivningar för respektive ord samt inkluderade även en mottagarkommentar till ordet *knullar*. Den största skillnaden kunde ses mellan ordet *flata* i de både ordböckerna där det i NoKSO inkluderade den starkaste graden av kommentar. I LSL4 har *bög* och *flata* samma kommentar medan orden skiljer sig markant åt i NoKSO.

Tabell 10. Brukskommentarer i LSL4 och NoKSO

LSL4		NoKSO	
<i>Lemma</i>	Brukskommentar	<i>Lemma</i>	Brukskommentar
<i>bög</i>	<något vardagligt>	<i>bög</i>	<vardagligt>
<i>flata</i>	<något vardagligt>	<i>flata</i>	<varning!>
<i>karl</i>	<vardagligt>	<i>hångla</i>	<vardagligt>

<i>knallar</i>	<kan uppfattas som stötande>	<i>kille</i>	<vardagligt>
<i>sex</i>	<vardagligt>	<i>knulla</i>	<varning!>
<i>tjej</i>	<vardagligt>	<i>tjej</i>	<vardagligt>
<i>unge</i>	<vardagligt>	<i>unge</i>	<vardagligt>
Totalt: 7		Totalt: 7	

4.5. Ordboksartikeln *kön*

Inom ordboksartikeln *kön* inkluderas ingen beskrivning eller benämning av självupplevt kön eller något alternativ till en binär könsuppdelning. Istället lyfts de två motsatta könen kvinna och man tydligt. Ett av språkproven i LSL4 visar även återigen prov på att lyfta samkönade äktenskap.

Tabell 11. Ordboksartikeln *kön* i LSL4

LSL4		
Lemma	Betydelsebeskrivning	Språkprov
<i>kön</i>	'egenskapen att vara man eller kvinna (hane eller hona)'	<ul style="list-style-type: none"> • 'kvinnligt kön' • 'manligt kön' • 'Vi ser gärna sökande av båda könen!' • 'i Sverige får två personer av samma kön gifta sig'

Tabell 12. Ordboksartikeln *kön* i NoKSO

NoKSO		
Lemma	Betydelsebeskrivning	Språkprov
<i>kön</i>	'egenskapen att vara man eller kvinna, eller hane eller hona'	<ul style="list-style-type: none"> • 'jämlighet mellan könen (=jämlighet mellan kvinnor och män)' • 'personer av manligt kön (=pojkar och män)'

5. Diskussion

Denna uppsats har syftat till att undersöka vilka olika könsidentiteter och sexuella läggningar som finns representerade i två svenska enspråkiga inlärningsordböcker. I takt med sammanställningen av undersökningens resultat har en bild av Sverige målats fram som med stora penseldrag visat att tvåkönsnormen, cisnormen och heteronormen är till synes starka och väletablerade samhällsnormer och att inlärningsordböckerna inte visar några större tecken på att ifrågasätta dessa.

I nästföljande två avsnitt, 5.1.1. och 5.1.2., kommer resultatsammanfattning och diskussion av de två diskrimineringsgrunderna att ske var för sig. Diskussionen baseras på, och relateras till, den information som har presenterats gällande ordböckernas innehåll, omfång och publiceringstid, samt med vetskapen om att de ord som hämtats ifrån RFSL:s begreppsordlista har en språkaktivistisk agenda som inte finns uttalad i inlärarordböckerna. Min användning av SAOL (2015) som ett ramverk riskerar här att vidmakthålla den normerande bild över det svenska språket som SAOL presenterar genom sitt lemmabestånd. Undersökningens resultat bör således tolkas utifrån denna vetskap, samt med bakgrund mot Josephsons (2018:248–249) beskrivning av textkorporusar som icke-värderingsfria.

5.1.1. *Könsidentitet och könsuttryck*

Det sammantagna resultatet från undersökningen visar att innebörden och existensen av könsidentitet och könsuttryck relaterat till transpersoner enbart nämns i begränsad utsträckning i inlärningsordböckerna och primärt i LSL4 genom inkluderingen av *transperson*, *transsexuell* och *queer*. Genom utelämnandet av *könsidentitet* och *könskorrigering* i både LSL4 och NoKSO synliggörs det inte att en person kan ha en annan könsidentitet än den som tillskrivits personen vid födseln, eller att könsbekräftande behandling finns. Samma bild framkommer utifrån granskningen av ordboksartikeln *kön* där ingen av de två inlärningsordböckerna inkluderar en icke-binär könsuppdelning eller att en person kan uppleva sig vara varken eller, både och eller variera mellan olika kön över tid. Den bild av kön som konstrueras i ordböckerna benämner således enbart den biologiska och juridiska betydelsen. Samma resultat blir

synligt i både Moon (2014:98) och Petersson och Sköldberg (2020a:104; 2020b:383) och skulle kunna bli mer inkluderande genom tillägget av ”även om självupplevd identitet” utifrån Petersson och Sköldbergs exempel (ibid.,) samt genom att lemmaansätta fler ord.

Resultatet visade även att flera RFSL-ord inte fanns representerade i SAOL och därmed inte heller i någon av inlärningsordböckerna. Även om undersökningen inte syftat till att undersöka förekomsten i SAOL är det utifrån dessa lemmaluckor ändå möjligt att tolka vilka normer som var starka i samhället vid den tidpunkt då ordlistan sammanställdes. Att inlärningsordböckerna har en begränsad representation av benämningar på olika könsidentiteter kan således förstås gentemot den icke-förekomst som blir synlig även i SAOL.

I denna diskussion blir det även relevant att lyfta syftet med RFSL:s begreppsordlista så som representanterna i Landqvists (2018) intervjuer beskriver den. Det framkommer exempelvis att många begrepp är väldigt specifika, och även på engelska, och främst syftar till att informera samt bidra till självbestämmande kring benämningen på den egna könstillhörigheten. *Ickebinär* kan därför tolkas som ett övergripande begrepp som också blir lättare för allmänheten att använda. Precis som Moon (2014:98) diskuterar kommer flera ord säkerligen at lemmaansättas och behöver i en nutida kontext tolkas mot den databas som de är baserade på. Användningen av olika källor kan däremot bidra med en mer varierad bild över den aktuella språkanvändningen, vilket både Moon (2014), Josephson (2018) och Petersson och Sköldberg (2020a; 2020b) verkar vara överens om, även om detta också behöver göras med utgångspunkt i den aktuella ordbokens profilering. Min användning av RFSL:s begreppsordlista ser jag därmed som ett viktigt inslag i min undersökning. Om jag enbart hämtat ord ifrån läromedel hade de 57 ord som nu kategoriserades till RFSL sjunkit till ett antal på 11 ord (se Bilaga 1) och inte öppnat upp för samma analys och diskussion kring inlärningsordböckernas innehåll – en metod som såklart också hade kunnat vara möjlig.

Utöver lemmaluckorna i sig kan det även anses problematiskt att många ord kategoriserade till RFSL saknade språkprov. Relevanta i sammanhanget blir som tidigare nämnts *transperson*, *transsexuell* och *queer* som förekommer i LSL4 men inte i NoKSO. Utifrån ett inlärningsperspektiv såväl som ett inkluderande perspektiv

är det givetvis bra att orden finns som uppslagsord. Poängen med denna inkludering tenderar däremot att försvinna i de fall där användaren eventuellt inte förstår betydelsebeskrivningen och skulle blir hjälpt av att få se orden i en kontext. Avsaknaden av exempelfraser/meningar i LSL4, likväl som lemmaluckorna i NoKSO, kan därmed tolkas som jämbördigt bekymmersamt.

5.1.2. *Sexuell läggning*

Lemmabeståndet i respektive inlärningsordbok var desto mer representativt inom diskrimineringsgrunden sexuell läggning och inkluderade *homosexuell*, *bisexuell*, *heterosexuell*, *bög*, *flata* och *lesbisk*. En symmetri gällande benämningar på familjesammansättningar förekom också, främst i LSL4, vilket är tecken på ett steg ifrån tvåsamhetsnormen och heteronormen. Resultatet från båda inlärningsordböckernas betydelsebeskrivningar och språkprov visade däremot på en klar ojämlikhet gällande representation och fördelning av olika sexuella läggningar där heteronormen starkt återspeglades.

Flest icke-inkluderande betydelsebeskrivningar inom det semantiska fältet 'äktenskap/giftermål' återfanns i undersökningens äldsta inlärningsordbok NoKSO medan LSL4 hade fler inkluderande beskrivningar relaterade till detta fält. Detta resultat kan diskuteras i relation till Moons (2014:97) notering om hur lagstiftningen i Storbritanniens tycktes påverka en förändring av icke-inkluderande ordboksartiklar i engelska onlineordböcker. Kopplingen till uppsatsens teoretiska grund blir därmed tydlig och visar på hur ordboken och samhället hänger samman. I en svensk kontext kan en liknande jämförelse göras. Den 1 maj 2009 blev den svenska äktenskapslagen könsneutral vilket kan förklara skillnaden mellan undersökningens material, där NoKSO gavs ut åtta år innan, och LSL4 två år efter. Mot denna bakgrund kan det vara förståeligt varför dessa lemman enbart inkluderar exempel på de juridiska kontrakt som var lagliga att ingå vid denna tidpunkt, även om de kunnat ges som könsneutrala definitioner och språkprov. Det som är intressant är hur LSL4 tydligt har inkluderande beskrivningar till lemman *äktenskap* och *gifter sig* men ändå har kvar icke-inkluderande beskrivningar för andra ord inom detta fält. Utöver vikten av att uppdatera samhällsord så som medarbetarna till inlärningsordböckerna kommenterar,

blir det även synligt att det som dessa ord representerar även är ett innehåll som kommer till uttryck i andra, harmlösa och vanliga, ordboksartiklar. Här ställer jag mig till Petersson och Sköldberg (2020a:112; 2020b:385) och Moon (2014:87) menar att stereotypier blir synliga även i dessa och kan behöva ses över.

Utöver betydelsebeskrivningar kopplade till RFSL- och kärlekskategorin förekom även ord inom familjekategorin som kunde vara mer inkluderande. Ett intressant exempel som inkluderar de båda är betydelsebeskrivningarna till *bror* och *syster*, ett par personer som har samma *mamma* och *pappa*, som återfinns i NoKSO. I NoKSO:s förord beskriver författarna hur betydelsebeskrivningarna tagit fasta på ett ords generella betydelse, men det problematiska med att göra så som i detta fall är att det enbart befäster heteronormen ytterligare genom att enbart anta detta perspektiv. Om beskrivningarna däremot skulle vara generella på ett könsneutralt sätt, exempelvis genom användning av *föräldrar* i ovannämnda exempel, skulle de vara mer inkluderande både gällande familjesammansättningar och kärleksrelationer. Däremot menar Hornscheidt och Landqvist (2014:61) att diskriminering ofta är abstrakt och sällan kan fångas i det konkreta, exempelvis som i specifika ord, utan finns i de diskriminerande strukturerna. I ett lexikografiskt perspektiv är dock orden centrala och kan göra skillnad på om en betydelsebeskrivning anses inkluderande eller ej. Även denna metod utmanar således normer och kan leda till en förändrad bild av stereotypa familj- och kärleksrelationer.

De analyserade kärleksrelationerna i inlärningsordböckernas språkprov visade att de heteronormativa förhållandena var i majoritet med de neutrala på en stadig andra plats. De tre språkprov som representerade samkönade förhållanden i LSL4 återfanns främst under lemman som specifikt relaterar till homosexualitet (*bög* och *flata*). Representationen av samkönade förhållanden var således obefintlig inom kategorierna familj och kärlek. Vid en närmare titt på språkproven är de från LSL4 inte av samma typ som de i Moons (2014:97–98) exempel, utan snarare information om samkönade äktenskap. De två exempel på icke-heteronormativa relationer som benämns i NoKSO är utan sin lokala kontext också benämningar på samkönade förhållanden.

Bög och *flata* var även två av de totalt sju ord som hade tillhörande brukskommentarer i både LSL4 och NoKSO där de var graden starkare i NoKSO från

2001. Detta kan bero på den tioåriga ålderskillnaden och att orden fått en annan innebörd i samhället under denna tidsperiod. De skiljer sig även ifrån Petersson och Sköldberg (2020a:106; 2020b:383) och RFSL:s beskrivningar. Eftersom NoKSO även lyfter i sitt förord att ord som *sexuell* inte omfattas av brukskommentarer, ett ord som förekommer i båda inlärningsordböckerna och som är vanligt förekommande idag, kan också anses säga något om den utgångspunkt inom fältet som stort som ordboken skapades inom. En avslutande reflektion kring förekomsten av brukskommentarer generellt är att de var relativt få i både LSL4 och NoKSO och att fler ord eventuellt skulle kunna inkludera sådana.

5.2. Undersökningens avgränsningar och begränsningar

Det resultat som presenterats i föregående två avsnitt behöver även diskuteras i relation till undersökningens material och metod och dess avgränsningar och begränsningar.

Begreppet 'kontext' har varit återkommande genom uppsatsen och tydliggjort att språk inte förekommer i ett vakuum utan måste förstås utifrån det sammanhang som det används i, både på lokal och social nivå. Utifrån betydelsen av lokal kontext brister undersökningen så till vida att den enbart analyserat lemmabestånd, betydelsebeskrivningar, språkprov och brukskommentarer separat och inte tagit sig an ordboksartiklarna som helhet och inte heller användarnas förståelse av denna. Utelämningen av sammansättningar, idiom, fasta uttryck och bilder kan således ha påverkat det slutgiltiga resultatet, likväl som frånvaron av en ingående och detaljerad helhetsanalys. Språkproven till *mamma* och *pappa* i NoKSO, vilka presenterar två samkönade förhållanden, är ett exempel på detta. Undersökningens resultat har inte heller analyserats i relation till förekomst i en databas eller, som i Moons (2014) fall, jämförts med användargenererade ordböcker. Användningen av RFSL har bidragit med perspektiv men främst i fråga om lemmaluckor och därmed inte i fråga om betydelsebeskrivningar. Detta då undersökningens fokus snarare syftat till en översiktlig bild av förekomst snarare än mer ingående analyser.

Som tydliggjordes i metodavsnittet har kategorin språkprov inkluderat flest avgränsningar. I undersökningen har språkproven analyserats utifrån det som direkt

står skrivet, och inte utifrån det som indirekt skulle kunna tolkas genom flera led. Ett aktivt steg från tvåsamhetsnormen har främst aktualiserats genom exempel som liknar de för *pappa* och *farmor* (avsnitt 3.2.1.). Dessa kunde ha tolkats som parrelationer som förutsatt att en person blev/var förälder tillsammans med någon annan, men har inte markerats som ett sådant. De neutrala kärleksrelationerna som inkluderat en eller flera personer har däremot inte särskilts i undersökningen då tolkningen av ord som *de* eller *föräldrar*, som två eller flera, är en omöjlighet. Även kategorin betydelsebeskrivningar har enbart analyserats utifrån inkludering av sexualitet och resultatet bidrar därmed inte med information om eventuella olika typer av familjesammansättningar eller relationer.

Sammanfattningsvis har undersökningen fokuserat på ordboksartiklarnas innehåll, varje kategori för sig, utan att göra tolkningar av eventuella implicita budskap eller attityder. Ingen hänsyn har tagits till innehållets språkliga nivå eller hur användarnas faktiska förståelse för denna är. Uppsatsen innehåller inte heller någon typ av information kring det faktiska användandet av de läromedel som använts, och inte heller användningsstatistik kopplad till ordböckerna. I uppsatsen undersöks även enbart en mycket liten andel av inlärningsordböckernas totala lemmaförekomst – något en kritiker kunde anföra. Det som däremot blir synligt är att täckningsgraden är god inom undersökningens utvalda fält och resultatet kan således bidra med viktig information kring ordböckernas innehåll inom dem.

5.3. Inlärningsordböckerna i en skolkontext

Genom att utgå ifrån ordboken som text har det varit möjligt att analysera innehållet i LSL4 och NoKSO gentemot såväl utdragen i svenska som andraspråksämnets syftesbeskrivning samt diskrimineringsgrunderna som lyfts i läroplanerna. Resultatet som diskuterats i avsnitt 5.1.1. och 5.1.2. visar att undersökningens två inlärningsordböcker skulle behöva uppdateras inom samtliga kategorier, om än olika mycket, för att bättre kunna möta användarnas behov och skolans läroplansföreskrifter. Däremot har de inte något explicit krav på sig att vara utformade varken utifrån svensk lagstiftning eller läroplaner. Med den definierade målgruppen

'andraspråksinlärare' används de inom ramen för den svenska skolan och borde således, åtminstone till en viss grad, ha ett innehåll anpassat därefter.

Den totala lemmaförekomsten i inlärningsordböckerna visar att flera ord som fanns i läromedlen inte gick att slå upp – något som kan anses påverka ordinläringen hos andraspråksinläraren. Utifrån Josephson (2018:250–251) är det dock viktigt att ta med i beräkningen att ordböcker kompletterar varandra vilket i sin tur innebär att användare många gånger bygger upp förståelsen för ord och begrepp genom att använda mer än en ordbok. Även läraren spelar en viktig roll vid denna inläring, i likhet med artiklarnas språkprov, som kan möjliggöra för en bredare förståelse. Enström (2016:29) menar att ju fler exempel, desto större chans till förståelse. Mot denna bakgrund är fördelningen av språkprov över de tre kategorierna RFSL, familj och kärlek intressant, vilket lyfts tidigare i diskussionen. I jämförelse med familj- och kärleksorden visade orden tillhörande RFSL-kategorin på lägst antal språkprov totalt i både LSL4 och NoKSO, men familjekategorin i LSL4 saknade också en stor andel. I debatten om representation och inkludering av könsidentitet och sexuell läggning blir utelämnningen av exempel problematisk.

Samma problematik synliggörs även genom att de språkprov som inkluderande en kärleksrelation antingen var neutral eller heteronormativ i majoriteten av fallen. Med tanke på att LSL4 är en elektronisk ordbok med tillsynes obegränsat utrymme skulle ordboksartiklarna relaterade till dessa ord kunna beskrivas mer. Ytterligare en aspekt är att NoKSO i egenskap av pappersordbok behövt förhålla sig mer strikt till textförtätning men ändå innehåller långt fler språkprov totalt (196) än LSL4 (131). Skillnaden i förekomst av språkprov kan troligtvis härledas till ordböckernas olika utformning inom denna kategori, utifrån den valda systematiseringen samt till inlärningsordböckernas totala antal språkprov (22 000 i LSL4 och 31 000 i NoKSO).

Utifrån ett konstruktivistiskt diskrimineringsperspektiv är det inte någon direkt diskriminering som blir synlig i ordböckerna utan istället en indirekt som verkar genom att vidmakthålla normer kring könsidentitet och sexuell läggning. I relation till detta resonemang är det däremot viktigt att återigen poängtera publiceringstiden för ordböckerna. Under de senaste tjugo åren har samhället och språket förändrats, vilket skaparna av båda ordböckerna förutspår och diskuterar kring i anslutning till sina verk. Många luckor kan säkerligen förklaras utifrån den vetenskapen.

6. Slutsatser

Utifrån undersökningens ordlista på 210 ord visar inlärningsordböckerna på en ojämlig representation och fördelning av ord och begrepp relaterade till de aktuella diskrimineringsgrunderna. I uppsatsen har kategorierna lemmabestånd, betydelsebeskrivningar, språkprov och brukskommentarer analyserats. För att alla människor ska kunna benämna sig själva utifrån inlärningsordböckernas innehåll, samt kunna spegla sig själva i texter i samhället, behöver fler lemman inkluderas och i sin tur beskrivas och exemplifieras på ett adekvat sätt.

Uppsatsens teoretiska utgångspunkt är dels grundad i ett socialkonstruktivistiskt perspektiv, dels i en kritisk lexikografisk teori. Detta innebär att undersökningens resultat anses återspegla de ideologier och maktaspekter som dominerar i samhället, samt att samhällsstrukturer i sin tur har påverkat ordböckernas innehåll. Mitt syfte med denna undersökning har varit att belysa hur två enspråkiga inlärningsordböcker, riktade till andraspråksinlärare inom det svenska skolsystemet, behandlar fälten könsidentitet och sexuell läggning.

Avslutningsvis återspeglar LSL4 och NoKSO i hög grad samhällets heteronorm, tvåkönsnorm och cisnorm.

6.1. Förslag på vidare forskning

Förslag på fortsatt forskning inom kritisk lexikografi kopplat till diskriminering baseras på de avgränsningar som gjorts inom ramen för denna undersökning.

Uppsatsens resultat har visat att diskrimineringsgrunderna är ett bra sätt att begränsa de analyserade orden. Därmed kan andra diskrimineringsgrunder utgöra grunden för andra semantiska fält och ta vid denna kritiska lexikografiska analys. Eftersom diskrimineringsgrunderna hänger samman finns även möjligheten att anlägga ett intersektionellt perspektiv på analysen. Förslagsvis kan även en kvalitativ undersökning som analyserar ett färre antal ordboksartiklar, men det totala innehållet, också vara relevant.

7. Litteraturförteckning

7.1. Litteraturlista

- Brade, Lovise, Caroline Engström, Renita Sörensdotter & Pär Wiktorsson 2008. *I normens öga – metoder för en normbrytande undervisning*. Stockholm: Stiftelsen Friends.
- DO = Diskrimineringsombudsmannen 2020. <<https://www.do.se/om-diskriminering/skyddade-diskrimineringsgrunder/>>. Hämtad 06 oktober 2020.
- Enström, Ingegerd 2016. *Ordens värld. Svenska ord – struktur och inläring*. Hallgren & Fallgren Studieförlag AB.
- Hornscheidt, Antje 2008. A Concrete Research Agenda for Critical Lexicographic Research within Critical Discourse Studies: An Investigation into Racism/Colonialism in Monolingual Danish, German, and Swedish Dictionaries. *Critical Discourse Studies* 5(2), s. 107–132.
- Hornscheidt, Lann & Mats Landqvist 2014. *Språk och diskriminering*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Hult, Ann-Kristin och Lisa Loenheim 2020. *Framtidens Lexin. Forskningsöversikt*. Stockholm: Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen.
- Hult, Ann-Kristin, Sven-Göran Malmgren & Emma Sköldberg 2010. Lexin – a report from a recycling lexicographic project in the North. I: Anne Dykstra & Tanneke Schoonheim (red.), *Proceedings of the 14th Euralex International Congress*, Leeuwarden/Ljouwert, s. 800–809.
- Josephson, Olle 2018. *Språkpolitik*. Stockholm: Morfem Förlag.
- Landqvist, Mats 2018. Språkpolitiska inslag i kampen mot diskriminering. *Språk & stil NF*. 28, s. 176–202.
- Loenheim, Lisa 2012. Lexins svenska lexikon. *LexicoNordica*. 19, s. 295–316.
- Moon, Rosamund 2014. Meanings, Ideologies, and Learners' Dictionaries. I: Andrea Abel, Chiara Vettori & Natascia Ralli (red.), *Proceedings of the 16th EURALEX International Congress: The User in Focus*. Bolzano/Bozen, s. 85–105.
- Moon, Rosamund 2016. Explaining Meaning in Learner's Dictionaries. I: Durkin,

Philip (red.). *The Oxford Handbook of Lexicography*. Oxford: Oxford University Press. Hämtad 7 oktober 2020. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199691630.001.0001
Norrhem, Svante, Jens Rydström & Hanna Markusson Winkvist 2015.

Undantagsmänniskor. En svensk HBTQ-historia med utblickar i världen. Lund: Studentlitteratur.

Petersson, Stellan & Emma Sköldberg 2020a. Beskriva utan att diskriminera.

Representation av könsidentitet och sexuell läggning i Svensk Ordbok. *LexicoNordica* 27, s. 97–115.

Petersson, Stellan & Emma Sköldberg 2020b. To discriminate between discrimination and inclusion: a lexicographer's dilemma. I: Gavriilidou, Zoe, Maria Mitsiaki & Asimakis Fliatouras (red.), *EURALEX Proceedings of the 19th EURALEX International Congress: Lexicography for inclusion*. Ramada Plaza Alexandroupolis, s. 381–386.

RFSL = Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners och queeras Rättigheter 2019a. *Begreppsordlista*. <<https://www.rfsl.se/hbtqi-fakta/begreppsordlista/>>. Hämtad 15 september 2020.

RFSL = Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners och queeras Rättigheter 2019b. *Kort om RFSL*. <<https://www.rfsl.se/om-oss/kort-om-rfsl/>>. Hämtad 15 januari 2021.

SFS 2008:567. *Diskrimineringslag*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet MRB. <<https://www.do.se/globalassets/stodmaterial/stod-diskrimineringslag-2008-567.pdf>>. Hämtad 06 oktober 2020.

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet. <https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800>. Hämtad 06 oktober 2020.

Skatteverket 2020. *Du är svensk medborgare som flyttar ensam*. <<https://www.skatteverket.se/privat/folkbokforing/flyttatillsverige/svenskmedborgare/duflyttarensam.4.3810a01c150939e893f31e6.html?q=civilst%C3%A5nd>>. Hämtad 15 januari 2021.

Skolverket 2011a. *Kursplan i svenska som andraspråk*. Skolverket. <<https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundskolan>>. Hämtad 15 september 2020.

Skolverket 2011b. *Ämnesplan i svenska som andraspråk*. Skolverket.

<<https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan>>. Hämtad 15 september 2020.

Skolverket 2017. *Kursplan för kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare*. Skolverket.

<<https://www.skolverket.se/undervisning/vuxenutbildningen/komvux-svenska-for-invandrare-sfi/laroplan-for-vux-och-kursplan-for-svenska-for-invandrare-sfi>>. Hämtad 15 september 2020.

Sköldberg, Emma 2008. Natur och Kulturs Stora Svenska Ordbok. *LexicoNordica* 15, s. 317–333.

Svensén, Bo 2004. 2 uppl. *Handbok i lexikografi – Ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

7.2. Ordböcker

NoKSO = Köhler, Per-Olof, Ulla Messelius & Birgitta Hene 2001. 1 uppl. *Natur och Kulturs Svenska Ordbok*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.

Lexin 2005. *Svenska Ord – med uttal och förklaringar*. 3 uppl. Myndigheten för skolutveckling.

LSL4 = *Lexins svenska lexikon* 2011. 4 uppl. <<http://lexin.nada.kth.se/lexin/>>. Hämtad 23 november 2020.

SAOL = *Svenska Akademiens Ordlista* 2015. 14 uppl. <<https://svenska.se/>>. Hämtad 24 november 2020.

SO = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* 2009. Stockholm: Norstedts.

7.3. Läromedel

Althén, Anette, Kerstin Ballardini, Sune Stjärnlöf och Åke Vidberg 2012. *Mål 1 Lärobok*. Stockholm: Natur & Kultur.

Borg, Karin och Lina Landberg 2019. *SVENSKA FÖR INVANDRARE - STUDIEVÄG 1 & 2 Kurs B*. Malmö: NA Förlag AB.

Elffors Skogkär Karin och Britt-Marie Wallhult 2013. *PÅ SPÅRET KURS 2C*. Stockholm: Liber.

Harstad, Fredrik 2015. *Ingång, sfi studieväg 2*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Norefalk, Christian och Therése Åkerberg 2016. *SVENSKA SOM ANDRASPRÅK 1*.
Lund: NA Förlag AB.

Ramsby Guillemain, Maria 2013. *Fördel. Svenska som andraspråk för unga
nybörjare. TEXTBOK 2*. Stockholm: Natur & Kultur.

8. Bilagor

8.1. Bilaga 1 – Ordlista *RFSL, familj och kärlek*

RFSL ⁵		
asexuellt	ickebinär	pronomen*
BDSM	intergender	queer
bisexuellt*	intersex	sexualitet
bög	intersexvariation	sexuell
cisnormativitet	kön*	transfobi
cisperson	könsbekräftande	transperson
den (pn.)*	könsbinaritet	transsexualism
dragking	könsbyte	transsexuell*
dragqueen	könsdysfori	transvestit
flata	könsidentitet	tvåkönsnorm(en)
FTM (Female to Male)	könskorrigering	tvåsamhetsnorm(en)
FTX (Female to X)	könsneutral*	
genderfluid	könsuttryck	
genderqueer	lesbisk	
han*	läggning	
hbt-	monoamorös	
hbtq	monogam	
hen*	MTF (Male to Female)	
heteronormativitet	MTX (Male to X)	
heterosexuell*	normkritik	
homofobi	pansexuell	
homosexuell*	polyamorös	
hon*	polygam	

⁵ Ord markerade med * förekom även i läromedel

Familj			
adoptera	familjerådgivare	insemination	svärfar
adoption	familjerådgivning	kusin	svärmor
adoptivförälder	familjesituation	kärnfamilj	svärson
baby	familjetyp	mamma	syskon
barn	far	mor	syster
barnavårdscentral	farbror	morfar	tvilling
barnbarn	farfar	mormor	unge
barnlös	farmor	moster	uppfostra
barnmorska	faster	mödrahälsovård	vårdnad
bilda	flicka	nybliven	
biologisk	fortplantning	nyfamilj	
blivande	fosterbarn	pappa	
bonusbarn	föda	pappaledig	
bonusfamilj	födelse	pojke	
bonusmormor	förlossning	regnbågsfamilj	
bror	förälder	singelfamilj	
dotter	föräldragrupp	släkt (subst.)	
efterlevande	föräldramöte	släktband	
ensamfamilj	föräldraskap	släkting	
ensamstående	föräldrautbildning	son	
extrapappa	gemensam	stjärnfamilj	
familj	gravid	storfamilj	
familjeform	graviditet	styvfamilj	
familjekonstellation	halvsyskon	svåger	
familjemedlem	hemutredning	svägerska	

Kärlek		
bestman	knulla	separation
bo	kontaktannons	sex
brudnäbb	krama	singel (subst.)
bröllop	kyssa	singelliv
bröllopsresa	känsla(or)	skild
civilstånd	kär	skilja (sig)
dejtingsida	kärlek	skilsmässa
exfru	kärleksbehov	skilsmässostatistik
flytta	kärleksförhållande	svartsjuk
fru	lust	sällskap
förhållande	lycklig	tillsammans
förlova (sig)	man (subst.)	tjej
förlovning	marskalk	träffa
förälskad	ogift	tycka (om)
förälskelse	otrohet	tärna
gift (adj.)	par	varandra
gifta (sig)	partner	vigsel
giftermål	passion	äktenskap
guldbrylllop	relation	äktenskapslagstiftning
hängla	relationsmönster	älska
ihop	romantisk	änka
karl	sambo	änkeman
kille	sambolagstiftning	änkling

8.2. Bilaga 2 – Översikt läromedelsmaterial

Ordbok	Kapitelnummer: Titel/tema	Utgivning	Förlag	Målgrupp
<i>Fördel - Svenska som andraspråk för unga nybörjare. Textbok 2.</i>	<i>5: Kärleken, livet och allt däremellan</i>	2013	Natur & Kultur	Grundskola, Gymnasieskola
<i>Mål 1 Lärobok</i>	<i>5: Familj och släkt 6: Att bli förälder 10: Relationer, Att gifta sig</i>	2012	Natur & Kultur	Språkintröduktion, Gymnasieskola
<i>Ingång sfi studieväg 2</i>	<i>2: Barn 3: Familj</i>	2015	Gleerups Utbildning	SFI
<i>På spåret kurs 2 C</i>	<i>7: Kärlek, vänskap och livet</i>	2013	Liber	SFI
<i>Svenska för invandrare- Studieväg 1 & 2 kurs B</i>	<i>4: Familj</i>	2019	NA Förlag	SFI
<i>Svenska som andraspråk 1</i>	<i>3: Relationer</i>	2016	NA Förlag	Gymnasieskola